

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadej Jager

Babištvo in spolni stereotipi: primer babičarjev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadej Jager

Mentorica:izr. prof. dr. Zdenka Šadl

Babištvo in spolni stereotipi: primer babičarjev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Babištvo in spolni stereotipi: primer babičarjev

Zdravstveni poklici kljub trendu naraščajoče spolne raznolikosti poklicev s homogeno spolno strukturo ostajajo večinsko žensko področje dela. Babištvo kot eno od najbolj odpornih zdravstvenih področij na ta proces predstavlja netradicionalen poklic za moške, ki se odločijo zaposliti v tej stroki. Raziskave moškosti in spolnih stereotipov moških v netradicionalnih poklicih so pokazale različne prednosti in problematike, s katerimi se srečujejo moški v pretežno ženskih službenih kolektivih. Pri teh osebah so izpostavljeni predvsem načini ohranjanja moškosti, kot tudi morebitne prednostne ali diskriminatorne obravnave, ki moške vodijo v opravljanje specifičnih opravil na delovnem mestu, za katere so razumljeni kot najbolj primerni izvajalci. Pozornost je usmerjena tudi na karijerne možnosti moških v teh poklicih, pri čemer so ugotovitve potrdile, da so moški zaradi manjšinskega statusa na tem področju lahko v prednosti pred svojimi sodelavkami, ki se pogosteje odločajo za karierni razvoj in ga tudi hitreje dosežejo. Empirični del diplomske naloge poskuša osvetliti te teme na primeru babičarjev v Sloveniji, pri čemer se poslužuje rezultatov treh intervjujev, opravljenih z moškimi, ki so zaposleni kot babičarji na različnih oddelkih porodništva.

Ključne besede: spol, spolne vloge, moškosti, spolni stereotipi, babištvo, babičarji.

Midwifery and gender stereotypes: the case of male midwives

Medical professions continue to remain female dominated fields of work despite the increasing tendency of gender heterogenization of different one-gendered occupations. Midwifery as one of the most resilient medical occupations to the process of gender heterogenization, represents a non-traditional career choice for men. Studies of masculinities and gender stereotypes of men in non-traditional occupations have revealed different advantages and problems men face in predominantly female-concentrated work collectives. Emphasized in these studies are means of maintaining masculinities, as well as possible advantageous or discriminatory treatment, which limit men to work tasks for which they are considered as best performers. Career choices of men in these occupations are also under scrutiny, where research has found that men, because of their minority status, are more likely to embark on and also more quickly achieve their career goals compared to their female colleagues. The empirical part of this thesis tries to enlighten these topics by presenting a case of three interviews of male midwives in Slovenia, who work in different maternity departments.

Key words: gender, gender roles, masculinities, gender stereotypes, midwifery, male midwives.

KAZALO

1 UVOD	5
1.1 Moški v netradicionalnih poklicih	7
1.2 Raziskovalna vprašanja in metodologija	10
2 ZGODOVINA BABIŠTVA	11
2.1 Babištvo v pradavnini	11
2.2 Babištvo v času velikih imperijev	12
2.3 Babištvo v moderni dobi	14
3 ZGODOVINA BABIŠTVA V SLOVENIJI	16
3.1 Babištvo kot oblika medsebojne pomoči	16
3.2 Babištvo kot uradna dejavnost	17
3.4 Začetek porodov v porodnišnicah	19
4 BIOLOŠKI IN DRUŽBENI SPOLI	20
4.1 Dramaturški vidik spola	21
4.2 Spolne vloge	22
4.3 Pritisk spolne vloge	23
4.4 O moškostih	24
5 O stereotipih	26
5.1 Spolni stereotipi	27
6 KVALITATIVNA RAZISKAVA IZKUŠENJ BABIČARJEV V POVEZAVI S SPOLNIMI STEREOTIPI IN OHRANJANJEM MOŠKOSTI V DELOVNEM OKOLJU IN IZVEN NJEGA	28
6.1 Metodologija	28
6.2 Predstavitev in interpretacija rezultatov	30
6.2.1 Opis vzorca	30
6.2.2 Motivi za vstop v poklic	30
6.2.3 Identiteta babičarja izven delovnega okolja.....	32
6.2.4 Identiteta babičarja v delovnem okolju.....	34
6.2.5 Karijerne želje in prostočasne aktivnosti babičarjev.....	39
6.3 Diskusija	41
7 Zaključek	45
Graf 1.1: Zaposleni v zdravstvu po spolu in letu v Sloveniji	5
Tabela 1.1: Zaposlenost po poklicni skupini in spolu	6

1 UVOD

Zdravstveno-negovalni poklici so bili od nekdanjega področja spolno ločenega dela. Skozi potek zgodovine je bilo mišljeno kot normalno, da je za negovalno delo najbolj primerna ženska, saj naj bi bila za učinkovito opravljanje dela potrebna sposobnost izredne empatije, nežnosti in povečana mera emocionalne izraznosti, kar se v zahodnih družbah šteje za tipično obliko ženskosti (de Beauvoir 1949, 28; Butler 1986, 36–37; Bagilhole in Cross 2002, 207). Zaradi sprememb na trgu dela v zahodnih družbah, kjer je opazen porast storitvene dejavnosti, zlasti v zadnjih desetletjih, je lahko pričakovati, da bo prišlo do premikov znotraj spolne segregacije poklicev, predvsem premika moških v tradicionalno ženske poklice, kot tudi žensk v tradicionalno moške poklice (Bagilhole in Cross 2002, 205).

Pregled zaposlenih v zdravstvu v Sloveniji v zadnjih 5 letih pokaže, da je zdravstveni sektor pri nas spolno še vedno precej ločen. Na Grafu 1.1 lahko vidimo spolno strukturo zaposlenih v zdravstvu od leta 2010 do 2015, kjer so vključeni tako strokovnjaki in strokovnjakinje, kot tudi tehniki in tehnice zdravstveno-negovalnih poklicev.

Graf 1.1: Zaposleni v zdravstvu po spolu in letu v Sloveniji

Vir: Statistični urad republike Slovenije (2016).

Vidimo, da so moški so v primerjavi z žensko populacijo v izraziti manjšini. Leta 2015 je bilo od vseh zaposlenih v zdravstvu približno 23 % moških strokovnjakov in 77 % ženskih strokovnjakinj, podobno razmerje pa je bilo prisotno tudi pri zaposlenih s srednjo strokovno izobrazbo – od teh je bilo približno 20 % moških in 80 % žensk. Podobna razmerja so bila v Sloveniji prisotna tudi v preteklih letih, opazen pa je rahel porast števila zaposlenih v tem sektorju pri obeh spolih. Kljub naraščajočemu številu moških v zdravstvu, so ti primarno zgoščeni v dejavnostih višjega statusa in nagrad oz. v dejavnostih, kjer so izražena tehnična znanja in spretnosti (Williams v Lupton 2000, 35).

V okviru zdravstveno-negovalnih poklicev babištvo ostaja eno najbolj spolno ločenih. V času pisanja te diplomske naloge je bilo v Sloveniji 8 diplomiranih babičarjev, od katerih je 7 zaposlenih na različnih enotah porodne oskrbe. Največ (5) jih deluje na oddelku za pred-, ob- in poporodno oskrbo, eden je v reševalni enoti in eden v enoti za intenzivno nego novorojencev (Mivšek 2016). Zadnji javno dostopen podatek o zaposlenosti babic in babičarjev izhaja iz leta 2014, kjer je bilo zabeleženih 237 zaposlenih z nazivom diplomirana_i babica_babičar (takih je bilo 145) ali z nazivom babica (teh je bilo 92). Medtem ko med srednjimi medicinskimi sestrami-babicami ni zabeleženega nobenega moškega, je bil od 145 diplomiranih babic eden diplomirani babičar. V Tabeli 1.1 lahko vidimo, da se je število diplomiranih babic_babičarjev skozi leta počasi višalo, vendar je število moških v tem poklicu ostalo izjemno nizko.

Tabela 1.1: Zaposlenost po poklicni skupini in spolu

		Moški	Ženske	Skupaj
2010	Dipl. babica/babičar	0	105	216
	srednja med. sestra-babica	0	111	
2011	Dipl. babica/babičar	1	111	220
	srednja med. sestra-babica	0	108	
2012	Dipl. babica/babičar	1	118	217
	srednja med. sestra-babica	0	98	
2013	Dipl. babica/babičar	1	129	227
	srednja med. sestra-babica	0	97	
2014	Dipl. babica/babičar	1	144	237
	srednja med. sestra-babica	0	92	

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje (2016).

Sodeč po teh podatkih, so moški zaposleni kot babičarji na leto predstavljali približno 0,4 % vseh zaposlenih v babištvu. Ta odstotek je danes nekoliko višji, verjetno pa ne prestopa 2 %.

Razlogi za tako majhen odstotek moških v babištvu so preštevilni, da bi jih izčrpno opisali na tem mestu. Vsekakor jih gre iskati v zgodovini razvoja področja, kjer so bili moški dolgo časa popolnoma izključeni iz porodnega spremstva in zahteve, da je babica lahko le ženska, ki je že rodila (Thomas 2009, 124). To je uveljavilo prepričanje, da je babištvo izključno žensko področje.

Vlogo pri privabljanju spolno raznolikega vzorca ljudi v poklic imajo tudi izobraževalne institucije, ki v ta namen lahko zavzamejo aktivno držo. Zdravstvena fakulteta v Ljubljani sicer nima posebej izdelanega načrta v ta namen, se pa trudi, da na informativnih dnevih predstavijo poklic kot primeren tudi za moškega (Mivšek 2016). Kodeks etike za babice v Sloveniji, ki je temeljni dokument strokovno in etično ustreznega delovanja v poklicu, sicer naslavlja vse delavce v tem poklicu kot »babice«, vendar pri tem izpostavi, da to poimenovanje vključuje oba spola (Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije 2011).

1.1 Moški v netradicionalnih poklicih

Raziskave o moških, ki so zaposleni v »ženskih« poklicih, so se prvenstveno ukvarjale z analizo izziva njihove moškosti oz. moške identitete na delovnem mestu, ter načini, kako jo vzdržujejo (Bagilhole in Cross 2002). Moški, ki vstopijo v ženske poklice, ponavadi izzovejo pričakovane spolne stereotipe in so posledično prisiljeni k zagovarjanju oz. dokazovanju lastne moškosti. Delovno mesto je v okviru študij spolov pogosto razumljeno kot okolje konstruiranja in rekonstruiranja spola. Pojav pritiska spolne vloge (angl. gender role strain), ki je značilen za spolne stereotipe, ki so povezani z določenim poklicem (Simpson 2005). Moški, ki delajo v negovalnih poklicih, osnovnošolskem učiteljstvu, socialnemu delu, bibliotekarstvu in drugih poklicih, pogosto izstopajo kot drugačni, ker ne opravljajo tradicionalno moških del (Bagilhole in Cross 2002; Lupton 2006). Ker so v okolju, kjer so večinsko ženske, so jim načini potrjevanja moškosti, ki so prisotni v spolno mešanih ali moških poklicih nedostopni, zato se ne morejo predstaviti kot polnovredni predstavniki moškega spola (Lupton 2000, 36). Pogosto je pod vprašanjem njihova spolna usmerjenost, pripisujejo pa se jim tudi »ženske« značilnosti pretiranega čustvovanja, skrbi za negovanje, pozornost, in podobno.

Stigma, ki se pripiše moškim v ženskih poklicih, ima pogosto seksualno konotacijo. Pripisi homoseksualnosti in seksualnih perverzij pokažejo, kako pomembno vlogo ima seksualnost pri oblikovanju moškosti. Posledice stigmatizacije se pojavijo pri oblikovanju samozavesti, kot tudi sram in občutek krivde (Simpson 2005, 8).

Izzivi spolne identitete so posameznike privedli do različnih praks, ki njihovo maskulinito ponovno legitimirajo. Pogosto ti odzivi služijo ponovni vzpostavitvi dominantnosti moškega spola. Avtorji Bagilhole in Cross (2002, 221) in Simpson (2005, 19) navajajo dva tipa odzivov: (a) prakse, ki utrjujejo tradicionalno moškost in (b) prakse, ki ustvarjajo nove, hibridne moškosti. V primeru (a) so moški v ženskih poklicih izpostavljali svoje delo kot večvredno od tistega, ki so ga opravljale njihove sodelavke; pomembno jim je bilo, da so imeli službo (zato jim ni težko opravljati nobenih opravil na delovnem mestu); nekateri pa so izpostavljali pomen kariernosti in samostojnosti ter iniciativnosti na delovnem mestu. Pogosto v pogovorih o svojem delu dajejo minimalne podatke ali pa jih nekoliko priredijo. Rekonstruirajo svoje delo, tako, da bolj odseva maskulinilne kvalitete oz. se distancira od feminilnih asociacij (Lupton 2006). V Simpsonovi (2005, 20) raziskavi je osnovnošolski učitelj povedal, da v pogovoru vedno reče samo, da je učitelj, tako da so poslušalci predvidevali, da poučuje na sekundarni ali univerzitetni ravni (Simpson 2005). Pogosta je tudi specializacija znotraj poklica, ki bolj odseva maskuline aspekte. Tako ni presenetljivo, da so reševalne in urgentne enote bolnišnic večinsko moška področja dela. Charrier (2011, 117) navaja pomen avtonomnosti pri opravljanju dela za babičarje. Odsotnost ali zmanjšana mera avtonomnosti je bila najpogosteje omenjena težava na delovnem mestu.

V primeru (b) pa moški v teh poklicih priznajo, da jih delo v ženskem kolektivu izpopolni. Pohvalijo kvalitete, kot so boljša komunikativnost in občutek za človeško izkušnjo, ki jih tovrstno delo zahteva in krepi. Ne motijo jih prevzete »feminilne« lastnosti, saj jih to naredi boljše posameznike. Ti moški so tudi poročali o odsotnosti ali manjši vplivnosti pritiska spolne vloge. Raziskava babičarjev v Franciji (Charrier 2011) je pokazala, da so moški prevzeli določene profesionalne značilnosti za svoje, kar jim je omogočilo kvalitetno opravljanje dela. Avtor članka je navedel, da ti moški predstavljajo t.i. »mehko« oz. sodobno moškost (Charrier 2011, 120).

Moški v ženskih poklicih niso nujno na slabšem glede kariernih možnosti. Brown (2009) in Williams (v Lupton 2006, 105) pravzaprav ugotavljata, da moški zaradi manjšega deleža v zdravstveno-negovalnih poklicih hitreje in pogosteje napredujejo na upravljalne pozicije

znotraj poklica, kot tudi pogosteje pričnejo s podiplomskim študijem, ki jim izboljša karierne možnosti (Brown 2009, 121). Ta pojav je dobil oznako »steklenega dvigala«, ki je v kontrastu s pojavom »steklenega stropa«, kot različnih preprek, ki jih ženske občutijo pri karierni mobilnosti v moških poklicih. To bi po avtorjevem mnenju lahko bili tudi odzivi na pojav pritiska spolne vloge, ki je na tem področju pogost pojav, hkrati pa tudi morebitni dejavnik, zakaj bi se moški odločil za to delo (Williams in Kvande v Lupton 2006, 105).

Zaradi manjšega deleža naj bi bili moški tudi manj izpostavljeni diskriminaciji nadrejenih na delovnem mestu in uživali večji ugled s strani tako ženskih kot moških sodelavcev (Lupton 2006, 105). Njihovo delo je lahko bolj vrednoteno od tistega, ki ga opravljajo njihove sodelavke.

Razlogi za odločitev za delo v »ženskih« poklicih so pri moških pogosto podobni. Simpson (2005, 12–13) je navedel tri skupine moških, glede na to, kako so vstopili v netradicionalen poklic. *Iskalci* so tisti, ki so se aktivno izobraževali in kasneje tudi zaposlili v določenem poklicu. Njihova zaposlitev je bila načrtovana. *Najditelji* so tisti moški, ki niso načrtovali, da bodo »pristali« v tem poklicu, vendar jih je njihova splošna želja po kariernem razvoju pripeljala na to področje. *Ustaljenci* pa so tisti, ki so se poskusili v različnih, pogosto maskulilnih službah, a so se zaradi nezadovoljstva na delovnem mestu ustalili v »ženskem« poklicu.

Hayes (v Lupton 2006, 107) je ocenil, da so izzivi moškosti, manjši ugled in nagrade ter socializacija v družinah in osnovnih šolah v maskulilne poklice med glavnimi preprekami, zaradi katerih se tako malo moških odloči za feminilne poklice. Po drugi strani pa ti poklici nudijo določene »ugodnosti«, ki so lahko odločilni dejavnik za odločitev za delo. Boljše možnosti napredovanja, večji ugled znotraj delovnega kolektiva, manj kompetitivno okolje ali področje, ki se ujema z njihovimi poklicnimi aspiracijami so prednosti, ki so jih omenili moški, ki delajo v teh poklicih (Hayes v Lupton 2006, 108).

1.2 Raziskovalna vprašanja in metodologija

Namen diplomske naloge je ugotoviti izkušnje moških, zaposlenih na področju babištva, z ozirom na konstrukcijo moškosti in morebitno prisotnostjo stereotipov in diskriminacije (pozitivne ali negativne) na podlagi spola, ki bi lahko bili posledica delovanja v večinsko ženskem kolektivu.

V ta namen postavljam naslednja raziskovalna vprašanja, ki mi bodo služila kot vodilo pri iskanju odgovorov na zastavljeno temo:

- Kakšni so motivi moških, ki se odločijo za poklic babičarja?
- Ali so babičarji na podlagi spola na delovnem mestu izpostavljeni diskriminatorni oz. prednostni obravnavi, tako s strani svojih varovank kot svojih sodelavk?
- Na kakšen način babičarji vzdržujejo identiteto moškosti, ki je domnevno pod vprašajem v dominantno ženskem okolju?
- S kakšnimi morebitnimi spolnimi stereotipi imajo opravka moški babičarji, tako na delovnem mestu kot izven delovnega področja?
- Kakšno je družbeno ozadje morebitnih spolnih stereotipov babičarjev?

V nadaljevanju sledi obravnava zgodovine razvoja babištva, nekaj besede pa bo namenjene tudi pregledu razvoja babištva v Sloveniji. Opisani so tudi teoretski pojmi o moškostih in spolnih stereotipih, ki bodo služili kot razlagalno orodje pri interpretaciji pridobljenih podatkov.

Podatki bodo pridobljeni s poglobljenimi intervjuji babičarjev. V ta namen je bil ustvarjen vprašalnik, ki je služil kot okvirno vodilo pri poteku pogovorov. Vprašanja so zastavljena tako, da spodbujajo pogovor, podvprašanja pa so bila namenjena spodbudi k dodatni razlagi določene teme.

2 ZGODOVINA BABIŠTVA

Zbornica zdravstvene in babiške nege definira babištvo takole:

Poslanstvo babiške nege je obravnava ženske med nosečnostjo, porodom, poporodnim obdobjem ter novorojenčka in dojenčka s ciljem, da se ohrani oziroma doseže najboljše zdravje; posega pa tudi na področje ginekologije in načrtovanja družine. Upošteva, da je nosečnost in rojevanje naravni del človeškega življenjskega ciklusa, na katerem temelji zdravje družine oziroma celotne skupnosti. Upošteva potrebe varovancev in njihove, na osnovi ustreznih informacij, sprejete odločitve (Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije 2016).

Osnovno poslanstvo babištva se skozi zgodovino ni kaj dosti spremenilo. Že v najstarejših zgodovinskih virih, kot so klinopisi in stenske poslikave najdemo omembe žensk, ki so pripravile in nudile pomoč porodnicam v vseh fazah poroda (Thomas 2009, 117; Barnawi in drugi 2013, 114). Gre torej za zelo staro dejavnost, na katero so imele velik vpliv družbene in kulturne razmere v različnih obdobjih, na prehodu iz 17. v 18. stoletje pa je postala polje ideoloških bojev spolnih koncepcij in profesionalizacije (Mivšek 2012, 95).

2.1 Babištvo v pradavnini

Čeprav je babištvo v različnih zgodovinskih obdobjih prestalo spremembe, kot so obseg babiške dejavnosti, razumevanje koncepta nege in profesionalizacija, je pojmovanje opravljanja porodne pomoči kot izključno ženske vloge prisotno skozi vsa zgodovinska obdobja. Postalo je predmet razprav šele ob koncu 17. stoletja, ko je v stroki prišlo do različnih strokovnih mnenj (Flack 1947; Barnawi in drugi 2013).

Tako so bile npr. v obdobju kamene dobe do časa nastanka Biblije spolne vloge v okviru poroda zelo strogo ločene. Moški so bili v času poroda svoje partnerice zadolženi za varnost, medtem ko je porodnico ponavadi spremljala ženska, ki je že rodila. Izkušnost s porodom je bil pomemben dejavnik priznavanja statusa babice, ki je skozi uspešno vodene porode postala vaška ali plemenska spremljevalka porodov. Vlogo babice je dodatno utrdil tudi razvoj poljedelstva in tehnološkega razvoja, ki je moške napotil na njive, ženske pa obdržal doma. Tako se je postopoma razvijala socialna vloga babice, ki je bila pogosto inkluzivna (Barnawi in drugi 2013, 115).

V biblični eri so babice spremljale porodnice iz revnejših in premožnejših slojev. Zavzemale so se za prisotnost očeta pri porodu, oz. promovirale porod kot družinski dogodek. V kasnejših obdobjih so bile razredne delitve bolj izpostavljene, kar je pomenilo, da so si premožnejši sloji lahko privoščili udobnejši in varnejši porod, pogosto pa so bile babice zaprisežene samo kraljevi družini, kot je bilo v navadi v Egipčanskem imperiju (Barnawi in drugi 2013, 116). Egipčanska civilizacija je znana po mnogih tehnoloških iznajdbah in znanstveni pristop se je pojavil tudi v babištvu. Babice so znale napovedati približen čas poroda, poznale različne zeliščne pripravke, ustrezno pripraviti prostor poroda in uporabljati različne tipe porodnih stolov (Flack 1947, 717). Pomemben premik se je zgodil tudi na področju spolnih vlog in ločevanja med normalnim porodom in abnormalnim. Če so babice do takrat vodile tako normalno potekajoče porode kot tiste s komplikacijami, je v Egipčanskem imperiju bilo v navadi, da so babice vodile samo še normalno potekajoče porode, v primeru komplikacij pa so se vključili moški zdravniki. Ti so primarno poskrbeli za varnost matere v primeru mrtvorojenstva in drugih medporodnih zapletov (Flack 1947, 717).

Moška vloga je predvidevala veliko bolj tehnično naravnana opravila (samo oni so lahko uporabljali različna kirurška orodja) kot vloga babice, ki je bila poleg praktične tudi empatična. Vloga moškega je v tem času postala bolj neposredna, vendar njegova prisotnost ni bila nov pojav. V plemenskih skupnostih so abnormalne porode pogosto povezovali z vpletenostjo črne magije, zato so poklicali šamana, da jo je izgnal. Z znanstvenim in tehnološkim napredkom civilizacije je tako prišlo tudi do postopnega prihoda moškega v domeno »ženskega« delo (Flack 1947; Barnawi in drugi 2013).

2.2 Babištvo v času velikih imperijev

Ženske so še dolgo obdržale vodilno vlogo spremljevalk porodov. V času grškega in rimskega imperija je bilo babištvo spoštovan poklic, pogosto razumljen kot znanost in umetnost hkrati. Predstavljal je eno od redkih kariernih možnosti za ženske in jim ponujal določeno mero avtonomije v javni sferi družbenega življenja (Barnawi in drugi 2013, 117). Babištvo je bilo takrat močno povezano z religijo – babice so bile ponavadi globoko verne. To se je tudi pričakovalo od vseh bodočih babic, ki so posedovale široke izkušnje iz pomoči pri porodu kot tudi iz zeliščarstva. Pomembna je bila tudi poklicna diverzifikacija – zeliščarstvo se je postopoma odcepilo od skupnega znanja babištva. Razvilo je lasten nabor znanj in praks in je posebej v času Rimskega cesarstva postalo bolj znanstvena disciplina kot babištvo. K temu je

pripomoglo tudi dejstvo, da so se s tem delom pogosteje ukvarjali moški, ki so imeli večji dostop do formalne izobrazbe, iz katere so bile ženske izključene. Pri porodu so moški še vedno posredovali samo v primeru porodnih komplikacij (Barnawi in drugi 2013, 116–117).

V Bizantinskem cesarstvu je bilo babištvo urejeno v okviru javnega zdravstvenega sistema, kar je bilo za takratni čas velikanski dosežek. Pomemben razvojni mejnik je bil tudi pojav porodnišnicam podobnih ustanov, kamor so ženske hodile rojevati. To je bilo v nasprotju z tedanjo prakso rojevanja na domu. Kljub določenim napredkom pa v bizantinski civilizaciji ni prišlo do novih strokovnih dognanj znotraj babištva. Ohranile so se tradicionalne ideje o ženski vlogi, formalna izobrazba pa je bila ženskam še vedno nedostopna. Izkušnje in prakse so se širile ustno ali preko zapisov iz časa Rimskega imperija. Kljub temu je babiška dejavnost ohranila spoštovanost, tudi zaradi umestitve porodne pomoči v javni zdravstveni sistem, ki jo je postavil ob bok ostalim zdravstvenim dejavnostim (Barnawi in drugi 2013, 117–118).

V času Srednjega veka je babištvo doživljalo počasen propad kot veda in javna storitev. V zgodnjem Srednjem veku je bila sicer dejavnost, ki jo je aktivno podpirala Cerkev. Babice so morale izkazati svojo versko in moralno neoporečnost verskim veljakom, da so lahko opravljale svojo dejavnost. Imele pa so še eno pomembno funkcijo: opravljale so krst novorojencev (Rožman 2004, 94). To je bilo v interesu Cerkve, saj je kot institucija želela vplivati na vse vidike družbenega življenja, za to pa je potrebovala vdane podpornike. Babice so tako opravljale funkcijo popisovanja prebivalstva, babiška dejavnost pa se je razumevala kot versko poslanstvo (Kontoyannis in Katsetos 2011, 32).

To je babicam omogočalo, da so v javnosti uživale ugled in strokovno avtoriteto. Njihovo mnenje je imelo težo tudi v zaslišanjih v primeru detomora, pogosto pa so postale podpornice deprivilegiranih žensk. Njihova naraščajoča javna podpora ni bila več pogodu Cerkvi, zato jih je začela sistematično zatirati in označevati njihovo delo kot čarovništvo (Mivšek 2012, 94). Babice so ponekod celo preganjali in morili, zato so v tistih krajih porodno pomoč nudile na skrivaj. Vendar to ni bila enotna praksa v vseh evropskih državah. V Nemčiji so bile babice v službi občine, katera jim je nudila denarno plačilo poleg plačila, ki so ga dobile od porodnic. To je nemškim babicam omogočilo, da so bile finančno boljše situirane od ostalih žensk, posledično pa so se tudi osvobodile finančne odvisnosti od moških. To so kmalu opazili vladajoči krogi, ki so jim želeli omejiti odločevalsko moč z zniževanjem plač in izključitvijo

iz mesečnih zdravstvenih sestankov. Strokovna segregacija se je dogajala tudi v okviru izobraževanja, ki je potekala le preko vajeništva in pod nadzorom formalno izobraženih zdravnikov (Kontoyannis in Katsetos 2011, 34).

Izjemo od postopne degradacije babičarskega poklica je takrat predstavljala Nizozemska, ki je imela organizirano izobraževanje bodočih babic. Učile so se od obstoječih, izkušenih žensk, ki so ob končanem izobraževanju prejele licenco (bila je plačljiva), da so lahko opravljale dejavnost. Mestne oblasti in zdravstveni delavci so nadzirali delo babic in ga standardizirali. To je omogočilo razvoj poklica do te mere, da je imela Nizozemska takrat največje število uspešno zaključenih porodov na domu (Marland 1993, 193–206).

2.3 Babištvo v moderni dobi

V modernejši dobi (od 17. stoletja naprej) so se v babištvu (tako kot v drugih zdravstvenih vedah) začele dogajati spremembe, ki so bile plod takratnega vzpona razsvetljske misli (Thomas 2009, 123). Nenadno zavzemanje za znanstveno razumevanje človeškega telesa je počasi omogočilo, da so moški, ki so prej sodelovali pri porodu samo v primeru zapletov, zdaj vedno pogosteje vodili tudi porode, ki so potekali brez komplikacij (Drife 2002, 312). Po prepričanju nekaterih avtorjev (Abott in Meerabeau 1998; Nicopoullou 2003; Shelton 2012) jim je to omogočila uporaba porodnih klešč, s katerimi so prijeli plod za glavo in ga narahlo vlekli in prilagajali njegov položaj, da je porod potekal brez težav. Ker so kirurško orodje lahko uporabljali le tisti s formalno izobrazbo, so moški držali monopol pri porodih s kleščami. S tem se je število uspešno vodenih porodov povečalo (prej se je moškega porodničarja držal slab sloves zaradi ukvarjanja s porodnimi komplikacijami in mrtvorojenstvom), zato je moški pridobil zaupanja vreden sloves kot pomočnik pri porodu (Abott 1992, 46; Thomas 2009, 124). Ker je bila formalna izobrazba privilegij moških, so bili moški porodničarji boljše podučeni o anatomiji in bili izpopolnjeno spretni. Predstavljali so znanstven napredek in postali priljubljena izbira za pomoč pri porodu. Njihova javna podoba je ustrezala razsvetljskim načelom tistega časa, kar je porodničarje le dodatno ustoličilo v babiškem poklicu.

Proces profesionalizacije je bil tesno povezan z defeminizacijo babišva. Marsikje je bilo delo, ki so ga opravljale ženske, manj vrednoteno, kot če je isto delo opravljal moški. Z znanstveno metodo se je sčasoma pojavila potreba po terminološkem razlikovanju med »ženskim« in »moškim« porodničarstvom, zato so moški po nazivu postali ginekologi (angl. obstetrician), ženske pa so ostale babice (angl. midwife). To ločevanje je ženske obdržalo izven uradnega izobraževalnega kurikulumu in prakse, moški pa so s tem pridobili specifična znanja uporabe orodja in natančnega razumevanja anatomije. Te spremembe so označevale znanstvene premike znotraj babiške vede (Mivšek 2012; Barnawi in drugi 2013).

Prihod moškega v porodno sobo ni bil nenaden, tudi zato, ker je na začetku veljala prisotnost moškega kot nemoralna in zato sporna. Moški porodničarji so pogosto uporabljali dodatne ukrepe, ki so zagotavljali zasebnost porodnice. Imeli so npr. navado, da so si pred pričetkom čez obraz poveznili kos tkanine, da niso gledali, kar počnejo z rokami (Drife 2002, 312).

Razširjati so se začele tudi prve porodnišnice, kamor so prišle rojevati ženske iz revnejših slojev, saj si niso mogle privoščiti plačila porodne pomoči na domu (Barnawi in drugi 2013, 119). V porodnišnicah so v večini delali moški, zato se je kmalu razvila kompeticija za stranke med porodničarji in babicami. Kljub prednostim skupnih porodnih prostorov je bila smrtnost mater ob porodu v porodnišnici višja od tistih, ki so rojevale na domu. Vzrok so bile pogostejše poporodne infekcije zaradi higiensko nevdrževanih prostorov in osebja. Ko so ugotovili, da so glavni povzročitelji visoke nalezljivosti ravno porodničarji, so izboljšali higienske ukrepe, nakar se je poporodna smrtnost občutno zmanjšala, število uspešnih porodov pa je postalo primerljivo s porodi, opravljenimi na domu (Drife 2002, 316).

3 ZGODOVINA BABIŠTVA V SLOVENIJI

Zgodovina porodne pomoči in babištva pri nas je tako kot drugod šla skozi štiri razvojne faze, povzete po Böhm, ki opisuje razvoj področja znanstveno in po načinu izvajanja. Je prikaz oblikovanja področja iz skupnosti vznikle prakse v institucionalno podprto in javno storitev v okviru skrbi za javno zdravje (Böhm v Rožman 2004, 43).

3.1 Babištvo kot oblika medsebojne pomoči

Prva faza porodne pomoči je utemeljena kot porodna pomoč medsebojne pomoči žensk, kjer je bila ženska z največ izkušnjami in znanja proglašena kot vaška babica. Podelitev naziva je opravila skupnost, v kateri je babica delovala in uživala precejšno mero spoštovanja. Nestrokovna porodna pomoč je bila ponekod pri nas prisotna še v 20. stoletju, čeprav je bilo babiško mazaštvo uradno prepovedano že v 18. stoletju (Rožman 2004, 47). Poleg vaških babic so pri porodu pogosto pomagale tudi tašče in matere. Porod in nosečnost sta bila izključno ženski domeni, za katera moški niso kazali posebnega interesa. To ne gre pripisati toliko njihovi osebni odločitvi, kot bolj takratni ideologiji, ki je moško prisotnost sistematično izključevala iz nosečnosti in poroda (Rožman 2004, 93–94). Nazorni prikaz tega stanja prikazuje takratno prizadevanje glede pomembnih priprav na porod na podeželju, kjer je bil moški nezaželen.

Znanje neizprašanih babic je temeljilo predvsem na izkustvu in se je napajalo v ljudsko-medicinskem znanju. Njihovo delo je zato vključevalo tudi razne magične prakse kot so npr. zastiranje oken pred porodom kot zaščita pred zlimi duhovi (Möderndorfer v Rožman 2004, 43). Šolane babice pa so se do ustanovitve babiških šol šolale pri »všegarjih« (učiteljih porodništva) in jih spremljale pri porodih. Na ta način so si pridobile nekaj praktičnega in teoretičnega znanja, da so lahko opravile izpit. Tiste brez predhodnega znanja so spremljale izkušenejše babice, in ko so čutile, da dovolj dobro poznajo delo, so se prijavile na izpit pri okrožnih zdravnikih. Po uspešno opravljenem izpraševanju so pridobile naziv »izprašane« babice, katere je na deželi moral potrditi deželni urad (Kralj 2004, 37).

Priljubljenost neizprašanih babic je na začetku zelo oviralo zaupanje v izšolane babice. Vaške babice so bile del skupnosti, v kateri so delovale. Ljudi na podeželju je poznanstvo tesno povezovalo, zato so bili nezaupljivi do neznancev. Vabilo izšolane babice enostavno ni bilo v navadi, saj so bili ljudje zaradi neosveščenosti mnenja, da neizprašane babice prav tako dobro

opravijo delo kot izprašane. Poleg tega pa si marsikdo finančno ni mogel privoščiti pomoči izšolanih babic, medtem ko denarno plačevanje vaškim babicam ni bilo v navadi (Rožman 2004, 70).

3.2 Babištvo kot uradna dejavnost

V 16. stoletju se je na Slovenskem z uvedbo cerkvenih, mestnih in zdravniških pravilnikov podelilo babicam sekundarne naloge, ki so vključevale krst v sili in pričanje na sodnih procesih v primeru mrtvorojenstva. S tem so postale uradne osebe, kar pomeni prehod k drugi fazi v razvoju babištva. Položaj babic v javnosti se je spremenil, vendar njihovo strokovno znanje domnevno ni veliko napredovalo (Sherzer v Rožman 2004, 44). Porodničarstvo je postopoma začelo postajati domena moških zdravnikov kirurgov, ki so imeli dostop do formalne izobrazbe in uporabe kirurškega orodja (Barnawi in drugi 2013, 118). To obdobje, ki traja do okoli 18. stoletja, je bilo tudi čas lova na čarovništvo, česar so bile babice pogosto obtožene, saj so bile v kontaktu z domnevnimi čarovniškimi sredstvi, kot sta popkovina in porodna posteljica. Mnoga magična opravila pri porodu, ki se niso skladala s cerkvenimi zapovedmi, so bila prepovedana (Rožman 2004, 44). K temu je pripomoglo tudi postopno uveljavljanje medicinskih zdravstvenih raziskav in zavračanje izkustvenega znanja, ki je bilo značilno za področje babištva (Mivšek 2012, 95).

3.3 Začetek uradnega babiškega izobraževanja

V drugi polovici 18. stoletja se je pri nas začela tretja razvojna faza babištva, ki se je do tedaj izoblikovalo v »tradicionalni ženski poklic«. Postopna sekularizacija, potreba po dodatnem babiškem kadru in vse večja konkurenca med babicami in kirurgi porodničarji so privedli do ustanovitve 4 babiških šol na slovenskem ozemlju v obdobju od 1753 do 1815 (Kralj 2004, 38). Znanje babic je bilo takrat še vedno izkustveno, saj je bilo skupaj z njihovimi pristojnostmi vezano na babiške pravilnike (Rožman 2004, 45). Njihova pristojnost se je končala pri patološkem porodu, kjer so poseg prevzeli kirurgi porodničarji. Na ta način so bile babice podrejene zdravnikom specialistom in ranocelnikom, čeprav je bilo znanje slednjih o porodničarstvu pogosto še precej skromnejše, kar so kasneje nadoknadili na bogatih praktičnih izkušnjah babic (Rožman 2004, 45). To je bilo med drugim pogojeno s predsodki tistega časa, ki so izključevali moške iz neposrednega stika s porodnico pri normalno

potekajočem porodu. V javnosti je to bilo nespodobno, nasprotovanje babic pa je izviralo iz strahu pred izgubo posla. Nasprotovali so tudi moški zdravniki, ki so menili, da je ukvarjanje s tem delom ponižujoče za njihov poklic (Mivšek 2012, 95).

Leta 1812 je bila odvzeta pravica okrožnim zdravnikom izobraževati in izpraševati babice, kar je pomenilo, da so se morale vpisati na tečaje v babiških šolah. Ti so se od začetnega dvomesečnega trajanja kmalu podaljšali na tri mesece, v roku nekaj desetletij pa so dosegli že polletno trajanje. Skladno s povečevanjem obsega znanja in takratne izobraževalne reforme se je šola za babice leta 1960 preimenovala v »Šola za zdravstvene delavce ginekološkoporodniške smeri«. Leta 1971 se je šola preimenovala še enkrat, tokrat v »Šola za medicinske sestre – babice« (Kralj 2004, 9). Pri tem je zanimiv prehod poimenovanja ustanove od spolno nevtralnega (»Šola za zdravstvene delavce...«) k spolno specifičnemu (»Šola za medicinske sestre...«).

Z ustanovitvijo babiške šole v Ljubljani leta 1753 se je pričela centralizacija babiškega znanja, vendar je imela pri tem vlogo tudi ustanovitev porodnišnice za samske in siromašne nosečnice. Navada opravljanja poroda v porodnišnici je pri nas prišla precej pozno, nekako po 2. svetovni vojni zaradi neustreznih stanovanjskih razmer. Porodi so do takrat potekali največkrat na domu, medtem ko se je ta praksa v Ljubljani pojavila prej. Geografska oddaljenost in razpoložljivost babic sta bila odločujoča dejavnika razvoja porodov v porodnišnicah, ki sta bila posebej poudarjena na podeželju (Rožman 2004, 118). Po 2. sv. vojni je na pobudo babic pri porodu pogosteje sodeloval tudi moški, čeprav je šlo za redke primere. Vseeno so bili ti primeri kazalniki sprememb v percepciji poroda in porodne pomoči, tabu poroda za moške pa se je vse pogosteje kršil.

3.4 Začetek porodov v porodnišnicah

Naraščanje števila porodov v porodnišnicah je spremenilo samo naravo poroda, ki je prešla od subjektivnega in spontanega dogodka k analitičnemu in programiranemu. Največjo stopnjo porodov v porodnišnici do tedaj smo imeli v petdesetih letih 20. stoletja, kar označujemo kot začetek četrte razvojne stopnje babištva pri nas. Če smo imeli leta 1950 v porodnišnicah le 38,1 % tam opravljenih porodov, smo v letu 1960 beležili že 80 % delež porodnišničnih porodov. Leta 1993 je delež znašal že 99,7 % (Kralj 2004, 10). K drastičnemu porastu števila porodov v porodnišnicah pripisujemo tudi delovanju podpornih institucij (kot so bile Rdeči križ in posvetovalnice za nosečnice), ki so osveščale prebivalstvo z zdravstvenovzgojnim delom (Rožman 2004, 46).

Z institucionalizacijo in profesionalizacijo je babištvo prešlo iz »vaške« vede v znanost, pri tem prehodu pa se borilo za avtonomijo in ohranitev svojega prvotnega poslanstva – razumevanja poroda kot celostno subjektivnega dogodka. To razumevanje se je s prehodom iz domačega okolja v porodnišnično nekoliko izgubilo, porod pa je prevzel lastnosti patološkega. To je pomenilo, da se je spremenil tudi pristop v babiški negi, ki se je moral prilagoditi novemu, na opazovanju in diagnostiki temelječem okolju (Mivšek 2012, 98).

4 BIOLOŠKI IN DRUŽBENI SPOL

Feministi_tke so se dolgo ukvarjali z ločevanjem med biološkim in družbenim spolom posameznika. Biološki spol se nanaša na fizične spolne lastnosti posameznika_ice, ki so jim pripisani kulturno specifični pomeni (Butler 1986; West in Zimmerman 1987). Pomeni, ki jih telo prevzame v procesu socializacije in ki so kulturno pogojeni, imenujemo družbeni spol. Oblikovanje spolne identitete oz. socializacija v spolne vloge je klasičen primer. Cahill (v West in Zimmerman 1987, 141) trdi, da socializacija spolne identitete pri otrocih poteka preko kategorizacije feminilnega in maskulilnega vedenja. V tem obdobju so otroci v vsakdanjih interakcijah soočeni z dvema identitetama – identiteto »velikega fanta« ali »velike punce« in identiteto »dojenčka«. Slednja je posredno prikazana kot slabša in zato nezaželena. Ko otroci naredijo kaj narobe ali se neprimerno vedejo, pogosto slišijo izraze »bodi velik fant in naredi tako...« ali »obnašaj se kot dojenček«. Taki odzivi otroku povedo, da se mora v danem trenutku odločiti med sramotno identiteto dojenčka ali anatomsko pogojeno identiteto dečka ali deklice. Posledično oba spola prevzameta spolne ideale, ki pripadajo moškosti ali ženskosti. Dečki prevzamejo idejo praktičnosti (v splošnem lahko vplivajo na svet preko sile ali ustreznih spretnosti), deklice pa se naučijo ceniti idejo zunanjega izgleda. Spolna kategorizacija je v vsakdanji interakciji zaradi pričakovanj nujen proces.

Simone de Beauvoir (2013, 10) je s trditvijo »ženska se ne rodi, ampak to šele postane« želela povedati ravno to. Družbeni spol je status, ki ga pridobimo skozi psihološke, kulturne in socialne mehanizme (West in Zimmerman 1987). Ta distinkcija je pomembna, če nočemo, da se spol razume kot usoda, kot nespremenljiva danost, ampak ga s tem opredeljevanjem umestimo na področje spremenljivega in relativnega.

Po zgornji definiciji bi lahko rekli, da izraz samica označuje nabor telesnih znakov, izraz ženska pa raznolike načine, skozi katere ti znaki pridobijo kulturno specifičen pomen (Butler 1986, 36). Podobno definicijo postavi Connell, ko pravi, da je spol način urejanja družbene prakse (Connell 2012, 112). Imeti družbeni spol torej pomeni, da smo vključeni v neprestano interpretiranje teles znotraj kulturnega univerzuma. Vprašanje, ki se nam morda poraja ob tem je, kako se proces ustvarjanja družbenega spola prične. Ali imamo pri tem možnost odločanja o našem družbenem spolu, ali pa je ta posredovan skozi različne kulturno-družbene mehanizme, ki so onkraj nadzora posameznika_ice?

Butler (1986) zagovarja, da kot posamezniki o svojem družbenem spolu odločamo samo v okvirih kulturnih definicij spolov. Odločimo se za svoj spol, ampak samo do mere, ki je že

vsebovana v kulturni definiciji spola, katere del smo. S tem ohranja predstavo, da je družbeni spol neprestano interpretirana kategorija, kar obenem zavrača idejo o kakršnikoli naravnosti spola razen spolnih fizičnih znakov. Družbeni spol prevzamemo oz. posebimo v kontinuumu kulturnih definicij. Kakšno vlogo pa ima pri tem posameznikova izbira?

Če smo v kulturnem univerzumu »dani« v spolne definicije, potem je naša izbira spola razumljena kot nezaveden, a vendarle na trenutke zavesten proces interpretiranja kulturnih danosti, ki so prepredene s sankcijami, tabuji in zapovedmi. Spol je tako statičen pojav, kot tudi proces, ki se odvija v interakciji (Wharton 2009, 7). Spolne norme so ponavadi tako močni mehanizmi, da se ljudje počutimo užaljeni, ko nam nekdo pove, da v danem trenutku nismo ravnali »moško« ali »žensko«. Te norme preprečujejo željo po spolni svobodi, po ideji, da je spol nekaj, o čemer se lahko sami odločimo oz. ga prirejamo. Če je naša eksistenca v osnovi vedno spolno določena, potem ob upiranju družbenim spolnim normam (ali našemu nedoseganju teh norm) vedno občutimo nelagodje, celo dvomimo o našem celotnem obstoju (West in Zimmerman 1987, 146).

4.1 Dramaturški vidik spola

Če je družbeni spol dimenzija, ki se stalno reproducira v konkretnih interakcijah, nam Goffmanov koncept spolnega prikaza oz. nastopa ponudi natančnejši vpogled v ta proces (Goffman 1976). Koncept predstavitve spola (angl. gender display) trdi, da ljudje v interakciji med sabo predvidevamo, da vsak od nas poseduje naravni skupek prepoznavnih spolnih potez, ki jih lahko prikažemo v katerikoli situaciji. Moškost in ženskost sta po Goffmanu razumljena kot »prototipa osnovnega izražanja« (Goffman 1976, 75). Predstavitve spola so ponavadi samodejne in recipročne geste med posameznikoma v interakciji (npr. poljub roke, objem ob zaključku srečanja, način rokovanja, itn.), ki posredujejo posameznikove lastnosti, torej v tem primeru spol. Čeprav njihova univerzalnost v družbah zahodnega sveta (neutemeljeno) da misliti, da te geste kažejo na neke osnovne biološke razlike med moškimi in ženskami, pa Goffman to idejo ovrže. Po njegovem so ti prikazi interpretacije moškega in ženskega spola in se torej napajajo v kulturnem imaginariju (Goffman 1976, 71). Spolne geste so tako bolj interakcijski prikazi o naši spolni identiteti kot pa prikazi naše bistvene spolne esence. So ritualizirani prikazi spola, vsidrani v socialnih konvencijah o moškosti in ženskosti, ki jih uporabljamo v skoraj vseh interakcijah.

4.2 Spolne vloge

Moškost in ženskost sta kulturni definiciji o sprejemljivem in nesprejemljivem vedenju in karakteristikah moških in žensk. Gre za eno temeljnih kategorij, po katerih se ločujejo pripadniki družb. Koncept spolnih vlog poskuša opisati vpliv teh kulturnih norm na posameznika. Hofstede (v Neculăesei 2015, 33) je definiral spolne vloge kot dominantne karakteristike posameznikov v določeni družbi, ki so pod neposrednim vplivom idej o moškosti in ženskosti.

V maskuliniziranih kulturah so spolne vloge med spoloma jasno ločene: od moških se pričakuje, da bodo odločni, ambiciozni, tekmovalni, da se bodo potegovali za materialne dobrine in da bodo spoštovali vse, kar je močno, veliko in hitro. Od ženske se pričakuje, da bodo ustrezljive, se ukvarjale s kvaliteto življenja ter skrbele za šibke in otroke (Hofstede v Neculăesei 2015, 33).

V feminiziranih kulturah se po Hofstede spolne vloge ne ločujejo tako jasno kot v maskulinih, bolj je prisotna fluidnost vlog (Hofstede v Neculăesei 2015, 33). Tako npr. moškim ni potrebno upoštevati ideala močnega, velikega in hitrega, ampak se lahko zanimajo tudi za nematerialne kvalitete, s skrbjo za sočloveka itn. V teh kulturah torej nobena vloga ni inherentno moška ali ženska, ampak je odvisna od situacijskih dejavnikov, pri čemer sta oba spola enako vrednotena.

Države, ki po analitskem modelu Hofstede izražajo prvine maskuline kulture so npr. Japonska, ZDA in Velika Britanija. Po drugi strani najdemo feminine kulture npr. na Švedskem, Norveškem in na Nizozemskem (Gert Hofstede 2016).

Talcott Parsons (1991) je podal podobno definicijo spolnih vlog, le da jo je osnoval na podlagi preučevanja družin v času intenzivne industrializacije v ZDA. Opisal je dva pola spolnih vlog, ki predstavljata ekstremne oblike moškosti in ženskosti. Podal je dva modela, pri čemer je eden predstavljal izrazito tradicionalne spolne vloge, drugi pa (za tisti čas) izrazito liberalne vloge.

V modelu tradicionalnih spolnih vlog je prevladovala popolna ločitev vlog med moškim in žensko. Visoke izobraževalne ambicije naj bi bile značilne samo za moškega, medtem ko je za žensko najpomembnejša domača gospodinjska dejavnost in vzgoja otrok. Kariernost je moška

domena, medtem ko za ženske to ne sme biti pomembno (Parsons 1991, 141).

V modelu liberalnih spolnih vlog lahko pričakujemo popolno nasprotje prejšnjemu modelu. Vloge niso strogo ločene, izobrazba je tako enako pomembna za moške in ženske. Skrb za vzgojo in gospodinjska opravila se enakomerno razporedijo med spoloma, zmožnost odločanja in avtonomija pa je enako prisotna tako pri moškem kot pri ženski (Parsons 1991, 141).

4.3 Pritisk spolne vloge

Spolne vloge so torej pričakovanja, standardi ali norme, katerim posamezniki bolj ali manj ustrezajo. Ko posameznik v določeni situaciji ne ustreza kulturno specifičnim definicijam spola, torej moškosti ali ženskosti, nastane stanje napetosti ali diskrepance med pričakovano vlogo (ravnanjem) in dejanskim ravnanjem posameznika. To neskladje povzroči negativne psihološke posledice in neodobravanje širše okolice, obenem pa dokazi kažejo, da neskladje vlog intenzivneje občutijo moški kot ženske (Goode 1960; Lupton 2000; Lupton 2006; Pleck 1995). To je vodilo k temu, da so se te teorije razvile v okviru študij moškosti in moške izkušnje. Neskladje spolnih vlog je vedno pogojeno s spolnimi stereotipi in spolnimi normami, ki prevladujejo v določeni kulturi. Spolne norme pa so del širših koncepcij moškosti ali ženskosti.

Pleck (1995) je pri formuliranju napetosti spolnih vlog razločil med tremi tipi: (a) *diskrepanca spolnih vlog* je posledica takšnih razmer oziroma okoliščin, v katerih posamezniki dolgoročno ne zmorejo ustrezati prevladujočim spolnim vlogam. Pojavijo se občutki manjvrednosti in druge negativne psihološke posledice. (b) *Travma spolne vloge* je argument, po katerem posameznik sicer zadosti normam spolne vloge, vendar je bila socializacija v vlogo oz. njeno doseganje travmatična. (c) *Škodljivost spolne vloge* je teza, da zadostitev pričakovanjem spolne vloge škoduje posamezniku ali družbeni blaginji (npr. ideja, da moškemu družina ali vzgoja ne moreta biti prioriteta v življenju).

Ustrežanje ali neustrežanje spolnim normam v posamezniku izzove negativne psihološke odzive, ki škodujejo posamezniku ali drugim, s katerimi je v interakciji. O'Neil (v Rowbottom in drugi 2012, 18) je ta stanja povzel v modelu konflikta spolnih vlog, ki je upošteval teoretske smernice Plecka in jih razširil z vključitvijo različnih okoliščin, v katerih pride do konflikta spolne vloge.

Negativni odzivi so lahko usmerjeni navznoter (zmanjšana samopodoba, stres, samoobtoževanje, anksioznost) ali navzven (omejevanje ali obtoževanje drugih, ki izvira iz konflikta spolne vloge). Konflikt se pojavi tudi ob tranziciji spolne vloge, ko se dejansko stanje ne sklada s posameznikovo predstavo o njegovi/njeni spolni vlogi. To lahko rezultira v ugodni življenjski spremembi ali v obliki prej omenjenih stanj (O'Neil v Rowbottom in drugi 2012, 18). Situacije, v katerih se najpogosteje pojavi konflikt spolnih vlog, so v kontekstu neskladij med službo in družinskim življenjem; področja, kjer se omejuje emocionalnost in v primeru moških tudi tam, kjer se omejuje emocionalno izražanje med moškimi; pogosto pa tudi v situacijah, kjer je uspeh pogojen z mero avtonomije oz. odločevalne moči.

4.4 O moškostih

Kot smo zapisali na začetku, je pri definiranju spola (in z njim povezanih norm in sankcij ravnanja) potrebno pogledati v interakcijska razmerja, v katerih se ustvarja družbeni spol. Če bi torej želeli navesti, kaj predstavlja moškost, bi morali upoštevati, v kakšnem razmerju je z ženskostjo. Kot navaja Connell, »maskulinitet ne obstaja drugače kot v kontrastu s femininitetjo.« (Connell 2012, 108). Relacijsko naravo spola je izpostavila tudi de Beauvoir (2013), ko je označila oblikovanje ženskosti v odnosu do moškega spola, in sicer kot podrejeni, negativni del celote (de Beauvoir 2013, 11).

Obenem so moškosti tudi zgodovinski proizvod, saj se je njihova »dominantna« verzija spreminjala glede na časovno, prostorsko in kulturno razsežnost. Razpravljati o moškostih torej pomeni, da »ustvarjamo« spol na kulturno specifičen način (Connell 2012, 108). Izraz »moškosti« uporabljamo z namenom, da izpostavimo razpon različnih oblik moškosti in njihovo hierarhično razmerje, saj pogosto med sabo niso enakovredne. Tisto obliko moškosti, ki je na vrhu, je Connell definirala kot hegemono moškost (Connell 2012).

Koncept hegemonne moškosti združi idejo Gramschijeve hegemonije in teorije moškosti (Donaldson 1993). Hegemonija, kot jo je postavil Gramsci, izvira iz načinov ustvarjanja in ohranjanja nadvlade višjih družbenih slojev nad nižjimi, ki se manifestirajo v medrazrednih bojih. Hegemonska ideologija, ki je razširjena skozi večino populacije, poskuša predstaviti določeno vizijo, idejo ali način razumevanja dogajanj kot nekaj normalnega, običajnega ali naravnega. Hegemonna moškost tako predstavlja ideal »pravega moškega« kot normativnega, h kateremu naj stremijo vsi moški, in predpostavlja podrejenost drugih oblik moškosti. Ta se

razvije okoli pojmov avtoritete in fizične moči, heteroseksualnosti, homofobije in plačanega dela (Connell in Messerschmidt 2005, 832). Pri tem ne smemo skleniti, da hegemonna moškost predstavlja fiksen nabor lastnosti, pač pa je bolje, če jo razumemo kot fluiden koncept, ki je časovno, prostorsko in kulturno pogojen. Različne oblike moškosti se v danih okoliščinah potegujejo za vodilne, zato lahko določene oblike moškosti odvzamejo status vodilne v nekih drugih družbeno-kulturnih okoliščinah.

Connell (v Donaldson 1993, 646–647) v nasprotje hegemoni moškosti postavi njegove podrejene oblike, ki so v svojem bistvu subverzivne in torej lahko služijo kot način boja proti patriarhalni ureditvi. Take moškosti so npr. homoseksualna moškost, ki je do hegemone subverzivna v smislu, da je že sama ideja homoseksualnega užitka nekaj, kar je prevratniško z vidika heteroseksualnosti. Kot drugo področje avtor navede sfero plačanega dela, kjer so moški, ki so zaposleni v primarno ženskih okupacijah. Razumljeni so kot primeri moških, ki so nagnjeni h kritičnosti do hegemone moškosti, med drugim tudi do miselnosti, da skrbnost in negovalnost nista značilnosti moškega (Connell v Donaldson 1993, 646–647).

5 O stereotipih

Stereotipe definiramo kot znanje, ki služi kot mentalne sheme, prototipi in primeri za določeno socialno skupino (Lippmann v Nelson 2009, 2). Predstavljajo prepoznavne lastnosti določene skupine, ali posameznikov te skupine, pa tudi tiste, ki ločijo med posameznimi skupinami. Stereotipi so večinoma negativne, posplošene ali popolnoma neresnične predstave, čeprav niso fiksne, ampak se spreminjajo glede na družbeni kontekst (Oakes in drugi v Nelson 2009, 3). So rezultat vsakodnevnih kategorizacij, ki jih žene želja po poenostavitvi. Žene nas potreba, da razločujemo med posamezniki, hkrati pa želimo združevati posameznike znotraj določene kategorije. To ustvarja popačene zaznave in pristranskost. Kategorizacija torej poteka z namenom ohranjanja naše družbene identitete, pa tudi našega sebe, ko smo v interakciji z drugimi ljudmi. Ali nastopamo kot posameznik ali kot predstavnik določene socialne skupine je določujoč dejavnik pri nastanku stereotipov.

Pri tem se je potrebno ozreti tudi na družbeno plat stereotipov in predsodkov. Študije so pokazale, da na stereotipe in predsodke vpliva način komunikacije oz. izražanja le-teh in njihov vpliv na naša prepričanja. Študije Crandall-a (Crandall in Stangor v Nelson 2009, 4) so pokazale, kako močno prepričanja skupine sovpadajo z obstoječimi družbenimi normami. Avtor zbornika verjame, da so stereotipi in predsodki bolj socialni kot subjektivni konstrukti, v smislu da oblikujemo in izražamo le-te, v kolikor verjamemo, da je to družbeno sprejemljivo. Pri preučevanju le-teh moramo torej upoštevati tudi socialni in kulturni kontekst (Nelson 2009, 4).

5.1 Spolni stereotipi

Spolni stereotipi so prepričanja o tem, kakšne so karakterne posebnosti moških in žensk, ter kako naj bi se obnašali v določenih situacijah. Na splošno so v zahodnem svetu ženske definirane kot pasivne, skrbne, odvisne, čustvene, skrbne do drugih in nerazumske. V nasprotju so moški definirani s komplementarnimi karakternimi lastnostmi, kot so neodvisnost, ambicioznost, trdnost, čustvena neodzivnost, skrb zase in razumskost (Guimond v Nelson 2009, 317).

Teh prepričanj se naučimo že zelo zgodaj v otroštvu, pri čemer imajo nezanemarljivo vlogo popularni mediji in literatura, ki nam predstavljajo temeljne razlike med moškostjo in ženstvenostjo.

Čeprav so nekatere raziskave pokazale, da je nekaj resnice v teh stereotipih (Swim v Nelson 2009, 322), je mnogo drugih prikazalo, da so le-ti netočni in pogosto potencirani. To je razumljivo, saj so stereotipi posplošitve prepoznavnih lastnosti skupine, ki so aplicirane na vse posameznike te skupine. Druge raziskave (Hyde v Nelson 2009, 324) so pokazale, da so karakterne razlike med spoloma v večini primerov zelo majhne, večje pa so bile v motorični zmogljivosti in nekaterih seksualnih aspektih. Tako velja omeniti, da smo si na splošno karakterno bolj podobni kot manj.

6 KVALITATIVNA RAZISKAVA IZKUŠENJ BABIČARJEV V POVEZAVI S SPOLNIMI STEREOTIPI IN OHRANJANJEM MOŠKOSTI V DELOVNEM OKOLJU IN IZVEN NJEGA

6.1 Metodologija

V empiričnem delu sledi analiza podatkov, pridobljenih z uporabo polstrukturiranih intervjujev. Opravljeni so bili 3 intervjuji, v katerih so sodelovali moški, zaposleni kot babičarji. Kontakti oseb so bili pridobljeni preko osebnega poznanstva med mano in z enim od sodelujočih. Ta oseba se je strinjala, da obvesti ostale babičarje o raziskavi, nakar so po privolitvi v sodelovanje podali svoje naslove elektronske pošte. Dogovarjanja za termin in lokacijo intervjujev so potekala preko elektronske pošte. Intervjuji so bili opravljeni individualno in so trajali od 30 do 45 minut, potekali pa so na različnih lokacijah, odvisno od časovne razpoložljivosti respondentov. Eden je bil opravljen v avli ene od zdravstvenih ustanov, drugi pa v lokalu ljubljanskega nakupovalnega centra Citypark. Zaradi časovnih omejitev je bil eden od intervjujev izveden preko elektronske pošte, saj osebno srečanje ni bilo možno. Vsi respondenti raziskave imajo v nadaljevanju podana izmišljena imena, da se zadosti pogojem anonimnosti, prav tako pa so izpuščene tudi točne informacije o institucijah, v katerih so zaposleni, in kraji, v katerih živijo.

Za potrebe intervjuja je bil pripravljen vprašalnik, ki je okvirno vodil potek diskusije. Cilj je bil pridobiti poglobljene informacije o izkušnjah babičarjev, zato je bil potek pogovora prepuščen respondentu. Vprašalnik je vseboval sklope vprašanj glede na temo raziskovanja, saj je to omogočilo lažjo primerjavo odgovorov med respondenti. En del vprašanj je bil namenjen ugotavljanju respondentovih razlogov za vstop v poklic oz. študij babištva. Sledila so vprašanja, ki so ugotavljala zaznavo babičarjev izven njihovega delovnega okolja, predvsem zaznave njihovih znancev in prijateljev, kot tudi različnih izvenpoklicnih skupin, v katerih so respondenti delovali. Najbolj obsežen sklop vprašanj se je nanašal na respondentove izkušnje na delovnem mestu, s poudarkom na vprašanjih, ki so ugotavljala respondentovo interakcijo s službenim kolektivom in specifičnimi delovnimi opravili. Zadnji del vprašalnika razkriva respondentove karijerne ambicije in prostočasne aktivnosti. Vprašanja so v splošnem ugotavljala vidike spolnih stereotipov in načine ohranjanja oz. ustvarjanja identitete moškega na delovnem mestu babičarja in izven njega. Pred pričetkom intervjuja so

respondenti posredovali tudi demografske podatke za potrebe opisa vzorca. Zagotovljena je bila anonimnost respondentov.

Pogovori so bili snemani, analiza pa je potekala po prepisu iz avdio formata. Relevantni pojmi posameznega intervjuja so bili kodirani, ti pa združeni v kategorije. Kategorije so bile analizirane z namenom odkriti ponavljajoče se vzorce med posameznimi intervjuji in njihove medsebojne povezave, kot priporoča relevantna literatura (Mesec 1998, 77-99). Na ta način so bili odkriti različni motivi, ki so bili prisotni pri posameznih respondentih. Pri nekaterih sklopih so se odgovori začeli ponavljati, zato je bilo mogoče takšne odgovore do določene mere predvideti. Pri drugih sklopih so bili odgovori različni in značilni za vsakega respondenta. Kjer je bilo smiselno, smo takšne odgovore omenili v interpretaciji, drugače pa smo jih zavrgli. Natančnejši opis podobnosti in razlik med odgovori respondentov pa sledi v nadaljevanju.

Pri opravljanju raziskave je bilo vedno prisotno zavedanje o vplivu avtorja na potek intervjujev, kot tudi metodološke omejitve glede vzorca in interpretacije podatkov. Pri interpretaciji vsebine je potrebno upoštevati spol izvajalca intervjujev, njegove pretekle izkušnje delovanja v zdravstvenem kolektivu, kot tudi osebno poznanstvo z enim od respondentov. Spol je pomemben, ker je lahko vplival na pripravljenost respondentov na pogovor, kot tudi na vsebino in obseg njihovih odgovorov, saj je tudi intervju interakcija, kjer se vzdržujejo predstave o moškostih, zato so bili odgovori lahko prirejeni, da so bolj ustrezali tem normam. V izogib temu sem bil posebno pazljiv, da sem ohranil nevtralno držo do odgovorov. Menim, da so pretekle izkušnje iz zdravstva ugodno vplivale na potek intervjujev, saj so omogočale bolj strokovno izražanje in posledično motivirale respondente za podajanje informacij. Osebno (ne)poznanstvo respondentov sicer najverjetneje ni imelo večjega pomena pri poteku intervjujev, saj so respondenti odgovarjali sproščeno.

6.2 Predstavitev in interpretacija rezultatov

6.2.1 Opis vzorca

Babičarji, ki so sodelovali v raziskavi, so bili stari od 28 do 42 let in so imeli zaključeno vsaj 6. stopnjo univerzitetnega študija, med njimi sta imela dva od respondentov zaključen magisterij iz zdravstvene nege. Vzorec je bil raznolik po trajanju delovne dobe, saj je v raziskavi sodeloval moški, ki poklic babičarja opravlja 3 leta, medtem ko sta preostala sodelujoča v stroki že dalj časa, 12 in 14 let. Dva od respondentov sta bila zaposlena v porodnih blokih, eden pa deluje na oddelku za intenzivno terapijo in nego nedonošenčkov. Vsi respondenti živijo v mestnem in v primestnem okolju, v krajih, kjer so tudi zaposleni.

6.2.2 Motivi za vstop v poklic

Delo babičarja je za večino respondentov predstavljalo izpolnitev osebnih želja in interesov, saj je odločitev za študij tega področja nastala preiščljeno. Za enega od respondentov je odločitev, da postane babičar, predstavljala prekvalifikacijo s področja strojništva, kar pomeni, da je babištvo za to osebo predstavljalo način izpolnitve specifičnih potreb posameznika. Izpolnitev osebnih pričakovanj in narava babištva kot drugačnega od drugih zdravstvenih ved je pomemben dejavnik tega dela, kot je izpostavil eden od intervjuvancev:

»Sigurno sem bolj odločen, bolj cenim življenje. Ne vem, vsi dnevi so lepši, ker veš, da delaš lepo stvar. Če delaš zelo zahteven poklic, kjer ti umirajo, kjer je veliko negativnih dogodkov, je to čisto drugače, kot če osrečuješ ljudi. To je velika razlika. Tudi ko te otroci pozdravijo zunaj, je poseben občutek. Ker veš, da si bil ti prvi, ki ga je zagledal« (Andrej, 28 let).

Psihična zahtevnost babiškega poklica je bil pogost odziv na vprašanje o značilnostih babištva, vendar je obenem bil vedno izpostavljen tudi blagodejen vpliv na posameznikovo zadovoljstvo:

»V medicini če si z dušo, lahko profitiraš, drugače si na izgubi. Poklic je predvsem psihično naporen, istočasno pa lep. Ko so drugi ljudje prosti, si ti v službi« (Jože, 37 let).

Delo v netradicionalnem poklicu lahko za moškega predstavlja drugačen izziv, kjer se podaja v neznano okolje. Nepredvidljivost in neobičajno delo predstavljata kontrast »običajnemu« delu, ki ga moški po navadi opravljajo. To je izpostavil tudi eden od respondentov v raziskavi:

»...enostavno sem začel s študijem iz vzgiba, da me to področje zelo zanima. Je pa res, da sem se podajal na neko področje, za katerega nisem vedel kako bo to izgledalo, kako me bodo sprejeli, ker konec koncev sem bil eden izmed prvih babičarjev v Sloveniji. To sem imel kot nekakšen izziv, da vidim kako se mi bo obneslo« (Peter, 42 let).

Podoben razlog je imel eden od respondentov, ki se je za to smer odločil po naključju, priznal pa, da se je eden izmed njegovih sorodnikov pred tem že ukvarjal s tem področjem:

»Odločitev je bila slučajna, posebnega navdiha za ta poklic nisem imel, je pa res, da smo imeli v družini prababico, ki je delala kot »babica« v isti ustanovi kot sem trenutno jaz zaposlen. Na vpisnem listu, če mi je danes verjeti, sem za hec obkrožil Ginekologijo in Porodništvo (zaradi dobrih ocen v gimnaziji sem bil sprejet na vse tri želje). Po naključju in za hec sem izbral to smer« (Jože, 37 let).

Privlačna je lahko tudi zahteva po specifičnih psiholoških in karakternih značilnostih, ki jih mora razviti posameznik v zdravstvenem poklicu, posebej pa na področju babištva. Te večšine predstavljajo kontrast bolj medicinsko-tehničnim opravilom, katere so respondenti pogosto omenjali kot izrazito moška opravila v babištvu:

...to vse tiste karakteristike, ki so pomembne, ko delaš z ljudmi. Konec koncev je to precej občutljivo obdobje (op. nosečnost in porod) pri ženski, kar seveda zahteva še dodatno znanje. Se pa tu prepleta tudi znanje psihologije, verjetno tudi znanje sociologije, do komuniciranja itn. Vse te vrline morajo biti vsebovane v občutku oz. da lahko občutiš, kaj določena oseba doživlja, kako to doživlja. Pomembna je torej tudi ta psihična komponenta, ne samo medicinski aspekt, katerega se velikokrat preveč poudarja (Peter, 42 let).

6.2.3 Identiteta babičarja izven delovnega okolja

Identiteta babičarja izven delovnega okolja pri sodelujočih v raziskavi pogosto ni bila izrazito opazna ali kako drugače izstopajoča. Večina od respondentov navaja, da v času študija niso imeli posebnih izkušenj, kjer bi bili obravnavani kot posebneži ali »manjvredni« moški, ker so se odločili za tak poklic. V nekaterih primerih se je izkazalo, da sodelujoči v raziskavi pri druženju s prijatelji ali znanci nimajo pogostih pogovorov o naravi njihovega dela ali dogodkih, ki so se jim zgodili na delovnem mestu:

»Ni bilo posebnih začudenj, v smislu, da bi kdorkoli obsojal ali da bi rekel »kaj pa se je s tabo zgodilo, da si to šel študirat?« Pravzaprav se sploh nismo veliko pogovarjali o tem, v smislu, da bi jaz želel izstopati« (Peter, 42 let).

Pomanjkanje pogovorov o delu izven delovnega okolja pri vseh respondentih ni bilo prisotno. Andrej je o tem, ali se kdaj pogovarja o svojem delu s prijatelji, povedal:

»Ja, velikokrat. Mislim, ogromno prijateljev imam, katerim sem njihove otroke spravil na svet« (Andrej, 28 let).

Pri tem je zanimiv poudarek, da se pogovarja o svojem delu predvsem s tistimi ljudmi, pri katerih je sodeloval pri porodu, tudi v skupinah, ki niso povezane s stroko. Isti respondent je tako opisal svoje pogovore o babiškem delu z gasilci, pri katerih sodeluje pri prvi pomoči:

»Se pogovarjamo, nekaterim sem tudi otroke spravil na svet. Vendar ni tako, da bi me kako drugače jemali, ker sem v neobičajnem poklicu. Konec koncev sem samo eden od več tisoč medicinskih sester, nisem samo babica, vsi smo isto. Pač smo specializirani« (Andrej, 28 let).

Na podlagi intervjujev lahko ugotovimo, da babičarji o svojem poklicu izven sfere dela ne govorijo pogosto, oziroma predvsem s tistimi, pri katerih so vodili porode. Eden od respondentov pa je imel nekoliko drugačno izkušnjo o tem, kako so se njegovi moški prijatelji odzvali na to, da je babičar:

»So se navadili, spoštujejo delo, ker imajo že svoje otroke. Ko smo bili mlajši, je bilo nekaj zbadanja, vendar v pozitivnem smislu. Odzivi sorodnikov so bili pozitivni, prijatelji pa so imeli določene pomisleke. Tudi samo osebje oz. ženski kolektiv je imel določene pomisleke. Žal je šlo za starejše osebe« (Jože, 37 let).

Podobno izkušnjo z dvomljivim starejšim osebjem je imel še eden od respondentov:

»Do zdaj se ne spomnim enega, ki bi se začudil, razen ene porodne babice, ki je bila moja mentorica v porodnišnici v Ljubljani, ki mi je rekla »Ja kaj bo pa moški v babištvu počel?«. Tudi od pacientk nisem imel posebnih začudenj, pa sem imel že mnogo različnih ljudi.

T: *Kaj konkretno pa je rekla vaša mentorica?*

R: *Da ona ne razume, kaj bi moški lahko delal v babištvu, ampak da bova vaje vseeno nekako zaključila (smeh). Bila je nekoliko starejša gospa« (Andrej, 28 let).*

Stereotip moškega kot neprimerneza za ta poklic je bil tako bolj prisoten pri starejših sodelavkah respondentov, kar lahko pripišemo miselnosti, ki je izvirala iz časa, ko so bile predstave o spolnih vlogah moških in žensk bolj prisotne in določene. Čeprav te predstave danes niso več prisotne, ali pa so manj vidne, so se respondenti vseeno negativno odzivali, ko sem jih vprašal, kako razumejo predstavo babičarjev v medijih. Peter je priznal, da mu ni všeč podoba, ki jo oblikujejo mediji, ko pišejo o izkušnjah babičarjev. Razumevanje teh podob je bilo pri respondentih podobno, saj so imeli podobne pripombe. Babičar je v medijih pogosto predstavljen kot eksotičen primer moškega v ženskem poklicu, kot je omenil eden od sodelujočih:

»Smo zelo priljubljeni, stalno bi imeli kakšne intervjuje (pomenljiv nasmeh). Vsi te imajo nekaj za vprašat, pa vsi mislijo, da si neka huda eksotika, ampak na koncu ugotoviš, da to sploh nisi. Konec koncev nas je že 8 babičarjev v Sloveniji« (Andrej, 28 let).

Kot se je izkazalo v enem od intervjujev, ima medijska podoba bolj funkcijo ustvarjanja stereotipa o moškem v netradicionalnem poklicu kot pa učinek njegovega razblinjanja. Eden od sodelujočih je takole opisal svoje razmišljanje o predstavah babičarjev v medijih:

»S podobo babičarjev v medijih se izrecno ne ukvarjam. Danes je pomembno, da človek ima delo in da je za to delo ustrezno nagrajen. Bi pa vseeno želel, da se področje defeminizira« (Jože, 37 let).

Zaslediti je torej predvsem neodobravanje izpostavljanja babičarja v medijih kot izjemnega primera moškega, in učinka, ki ga ima taka podoba. To je bilo razvidno tudi med intervjujem enega od respondentov, ki je na vprašanje o njegovih motivih za odločitev opravljanja babiškega poklica odgovoril:

»No, mislim, da so razlogi zelo podobni kot tisti pri ženski. Če te neka določena stvar zanima, potem se odločiš za študij. Mislim, da spol v današnjem času tu ni več dejavnik, saj vemo, da se danes tudi ženske odločajo za poklic vojakinje, šoferke avtobusa, itn.« (Peter, 42 let).

Zanimivo je predvsem, da je respondent izpostavil, da so njegovi razlogi podobni tistim kot pri ženskah. Ko sem v nadaljevanju poizvedoval o njegovih izkušnjah z mediji, je povedal, da dobi podobno vprašanje na vsakem intervjuju in da mu to da občutek, da obstaja do babičarjev nekakšen predsodek o tem, kako posebni moški morajo biti, da so se odločili za tak poklic.

Gledano v celoti so intervjuji pokazali, da podoba babičarja izven sfere njihovega dela ne ustreza vedno podobi, kot jo razumejo sami babičarji. Tisti, ki so jo razumeli kot izkrivljeno predstavo njihove moškosti, so se pogosto odzvali defenzivno. V takšnih primerih je bil eden od načinov normalizacije osnovanje njihovega poklica na tehnični osnovi ali poklicu kot načinu preživljanja, izogibajo pa se opisom, ki njihovo delo predstavijo spolno pristransko.

6.2.4 Identiteta babičarja v delovnem okolju

Babičarji, ki so sodelovali v raziskavi, so pri opisovanju svojih izkušenj na delovnem mestu izrazili raznolika občutja in videnja. V splošnem je možno iz njihovih odgovorov odkriti, da svoje delovno okolje, delo s sodelavkami in varovankami, pogosto občutijo kot drugačno, čeprav so vsi enakopravni udeleženci v delovnem procesu. Pri opisovanju značilnosti njihovih službenih kolektivov je pogosto zaslediti pojmovanje, ki je povezano z generaliziranimi spolnimi stereotipi, torej ločevanje na »moške« in »ženske« karakteristike kolektiva. Ker gre večinoma za edine moške v teh skupinah, so te drugačne okoliščine izraziteje občutili. Eden od respondentov je takole ocenil svojo izkušnjo:

»Npr. v moških skupinah se moški skregamo, ampak na koncu gremo vseeno na pivo. Pri ženskih pa ni tako. Ženske vlečejo in vlečejo zamere še tri leta za sabo. To je drugače. Tako da, kar se privajanja tiče, je, da se moraš navadit, da kot babičar delaš z ženskami« (Andrej, 28 let).

Po mnenju dveh intervjuvancev bi večje število moških v takih kolektivih ugodneje vplivalo na celotno organizacijo dela. Zakaj bi bilo temu tako, opisuje eden od sodelujočih:

Bi bilo pa vsekakor drugače, če bi moških bilo več, verjetno bi se tudi sistem dela malo drugače organiziral.

T: Na kakšen način?

R: (Smeh) Zdaj pa že vlečeš iz mene. Recimo, da je grupiranja v moških kolektivih veliko manj, to vem, ker sem deloval v takem okolju. Tam smo vsi v istem. Pri ženskah pa je več teh malih skupinic, ena se z nekom razume, z nekom drugim se ne in potem je tako, da če se ena drugi zamerijo, znajo biti zelo »pasje« (Andrej, 28 let).

Jože je podobno izrazil mnenje, da bi spolno mešani kolektivi bolje delovali kot tisti, kjer prevladuje eden od spolov:

»Spolno mešani kolektivi so že po svoji naravi bolj sproščeni, včasih tudi eksplozivni, vendar v vsakem primeru bolj zdravi. Verjetno je tisto pravo razmerje med številom moških in žensk v kolektivu skrivnost, vendar mešani kolektivi definitivno bolje funkcionirajo« (Jože, 37 let).

Poleg izrazitejšega pajdaštva v ženskih skupinah je eden od sodelujočih opazal tudi druge »ženske« značilnosti kolektiva, v katerem deluje:

Zadeva, na katero sem se moral navaditi na začetku, je navada, da se dela več stvari hkrati, torej večopravnost. Ker je to večinsko ženski kolektiv, je velik del opravil usklajen s to žensko logiko, se pravi, da več stvari delaš hkrati. Pri moških je to problem, ker imamo bolj sistematičen in metodičen način razmišljanja, torej nekaj začnemo, stvar zaključimo in gremo na naslednjo. Nimamo navade začeti delat pet različnih stvari in nato vse spremljati, to se recimo vidi že iz domačega okolja, kjer ženska kuha, pazi na otroka, sesa, vmes se pa še s prijateljico pogovarja. Tega moški običajno ne delamo. Seveda sem se te kvalitete moral priučiti, ker mi to pač ni bilo dano (Peter, 42 let).

Te temeljne značilnosti kolektiva so za respondente pogosto predstavljale začetne ovire pri opravljanju njihovega dela. Od njih je to zahtevalo dodaten napor, da so se učinkovito vklopili v delovno okolje. »Moške« kvalitete, ki jih moški prinese v ženski kolektiv, so tam izraziteje opazne kot v drugih skupinah. Respondenti so navajali tipične moške značilnosti, kot so samostojnost, sistematičnost, samozavest, fizična moč in tehnična podkovanost kot tiste, ki naredijo moškega še posebej pripravnega in posebnega v tem poklicu. Intervjuji so razkrili, da babičarji na delovnem mestu poleg običajnega dela opravljajo še tista, kjer so te značilnosti najbolj koristne:

»Vedno pridem prav, ko imamo kakšne fizično težke pacientke. Kot sem že omenil, so tehnične stvari skoraj vedno moje področje« (Andrej, 28 let).

Podobno je povedal tudi drugi respondent o opravilih na delovnem mestu, za katera je razumljen kot najbolj primerni izvajalec:

Absolutno. Kot nekdo z zaključeno srednjo strojno šolo, oz. nekdo, ki se zanima za strojništvo, imam drugačen pogled na medicinsko-tehnične postopke, aparature, itn. Ko sem v službi se pogosto zgodi, da je treba kaj popraviti, urediti ali nastaviti, kar običajno delajo serviserji, tako pa v mojem primeru to velikokrat ni potrebno. Seveda ne gre za drastične servisne ukrepe, da se razumemo. Pogosto je potrebno tudi nekoliko improvizirati, saj sredi noči serviserji niso dosegljivi, moramo pa poskrbeti, da bo stvar delovala do jutra, ko bodo le ti dosegljivi. Tako da absolutno, mislim da je v tem prednost moškega v našem poklicu (Peter, 42 let).

Drugi zorni kot, skozi katerega lahko razumemo, kako babičarji osmišljajo sebe kot del službenega kolektiva, so neformalni odnosi z njihovimi sodelavkami. Intervjuji so na tem področju razkrili, da so ti odnosi večinoma omejeni na službeno okolje. Samo eden od intervjuvanih je povedal, da se s sodelavkami pogosteje družijo tudi izven službenega časa, medtem ko je za ostala, sodelujoča v raziskavi, priložnostno druženje s sodelavkami precej redko. Respondenti so pogosto omenjali, da se s sodelavkami lahko pogovarjajo o marsičem, so pa določene teme, o katerih se težje pogovarjajo. Te tematike se najpogosteje navezujejo na tehniko ali druge podobne teme:

»Pogovarjamo se lahko o marsičem, torej tudi o helikopterjih, če bi tako naneslo. Karikiram, seveda. Ni nujno, da se pogovarjamo samo o poklicu. Je pa res, da o tem ne govorim veliko z njimi, ampak se pa zato lahko o tem pogovarjam npr. z moškimi zdravniki« (Peter, 42 let).

Zdravniki so bili pogosto omenjeni kot »vir« moške družbe za babičarje. Bolj verjetna so tudi prijateljstva med njimi, oziroma je obseg neformalnega druženja med babičarji in zdravniki večji. Eden od respondentov je izpostavil, da se redkeje udeležuje neformalnega druženja predvsem zaradi starostne razlike med njim in nekaterimi sodelavkami. Težje se vključuje v manjše skupinice, ki se oblikujejo med sodelavkami, obstaja pa tudi dvom o tem, kako bi se kot moški počutil v teh skupinah:

»Res je, da se nekateri zelo dobro razumejo, delajo skupaj že 20 let in gredo potem tudi popoldne kam ven in jaz kot moški bi verjetno v tisti družbi malo drugače izpadel kot ponavadi« (Andrej, 28 let).

Službeno okolje za babičarje v raziskavi ne predstavlja glavnega vira potencialnih prijateljskih razmerij, ker gre primarno za okolje, kjer se opravlja delo. Pomembno je sodelovanje med zaposlenimi, pristočasno druženje pa ne toliko:

»Z nekaterimi je odnos zgolj v okvirih dela, z drugimi pa tudi kaj več. Je pa tako, da v službi ne sklepaš nekih prijateljstev, nimam recimo nekih prijateljev, da bi z njimi hodil na pijačo v privatnem času, ali pa da bi se družinsko družili. Takega družabnega življenja tu nimam, ne hodim npr. s sodelavkami na kavo. V službi sodelujemo, se pogovarjamo, da opravimo delo, doma pa ima vsak svojo družino in je v svojem svetu« (Peter, 42 let).

Pristop babičarjev pri obravnavi varovank se je izkazal kot eden od interakcij, pri katerih izstopa vidik ustvarjanja identitete moškosti na delovnem mestu. Respondenti so poročali o pozitivnih izkušnjah z njihovimi varovankami, pri čemer je bil samo eden od intervjuvanih zavržen pri porodnem sodelovanju s strani varovanke. Ženske na splošno nimajo zadržkov do prisotnosti babičarja pri porodu, največkrat pa je pohvaljen njegov pristop oziroma njegove osebnostne značilnosti. Babičarji, ki so sodelovali v naši raziskavi, so poročali, da sta strokovnost in sproščenost v pristopu glavni vodili pri obravnavi varovank in da ne čutijo, da so pri slednjih kaj bolj zaželeni, ker so manjšinsko zastopani v poklicu:

»Nimam takega občutka oz. težko rečem, da je tako. Bolj se mi pri tem zdi pomemben pristop osebe, kot pa spol. Če pristopiš samozavestno, če razložiš, če vliješ nek občutek zaupanja in empatije, da se znaš vživeti v situacijo, si zaščitniški (ker to tudi potrebujejo), potem seveda spol tu nima nekega velikega pomena« (Peter, 42 let).

Pri teh odgovorih se mi zdi pomembno, katere elemente so babičarji izpostavili kot pomembne pri obravnavi varovank. Samozavestnost, trdnost, strokovnost in skrbnost v pristopu do varovank je bilo zaslediti pri vseh sodelujočih. Tem »moškim« značilnostim so dodane še tiste, ki se tradicionalno ne povezujejo z moškim spolom, so pa nujne za opravljanje dela v zdravstvu. Empatija, očesni in telesni kontakt, sproščenost in toplina so vsakdanji izrazi, s katerimi babičarji opravljajo svoje delo.

Izražanje čustev na delovnem mestu je bila tema, pri kateri sem od sodelujočih dobil bolj raznolike odgovore. Njihovim odgovorom je bilo skupno to, da je potrebno čustveno izražanje

do neke mere nadzirati, da se ohrani strokovnost. Vendar so se odgovori razlikovali glede na to, do kakšne mere je potreben tak nadzor. Za primer sem jim ponudil jok, kot način čustvenega izražanja. Peter je npr. povedal, da je jok pretiran čustven izraz, ki bi na delovnem mestu bil neustrezen:

Čustev, kot so npr. jok, v zdravstvu načeloma ne bi smelo biti, zato da se ohrani določeno stopnjo strokovnosti. Če bi se intenzivno čustveno vpletel, potem bi izgubil strokovno razsodnost. Pri delu se soočam tudi s smrtjo otroka in če bi se v takih situacijah jokal, ne bi dajal vtisa strokovnjaka. Jaz moram biti oseba, ki je trdna in strokovna v svojem pristopu. Čeprav mi je včasih težko, moram pri tem delu svoja čustva brzdati, oz. kako naj rečem..., regulirati. Čustvenih izpadov ne sme biti, takšnih in drugačnih. Tudi pretiranega veselja ne smem pokazati, v smislu krohotanja in podobno (Peter, 42 let).

Andrej je, nasprotno, označil jok kot zelo ustrezen odziv v težkih situacijah, kot je npr. smrt otroka. Tak odziv sicer ni pogost, vendar po njegovo ne bi smel biti tabu:

»Mislim, jaz ne vidim v tem nič slabega, nič manj nisi moški zaradi tega in verjamem, da bi marsikateri, ki se ima za »mačota« enako pokazal čustva, ker to so življenjski dogodki. Tudi moški, ki mu umreta mama ali oče spontano joka, ne premišljuje o tem, kako bo izpadel. Je pa res, da ti jok ne sme biti nek tabu« (Andrej, 28 let).

Čustveno odzivanje je vsakodnevno opravilo za babičarje. Vsi sodelujoči so se strinjali, da opravljajo delo, ki je psihično zahtevno, zato so pogosto občutili te obremenitve tudi, ko niso bili več na delovnem mestu:

»Pri delu v enoti za nedonošenčke so čustva dnevno izražena, čustveno se pristopa vsakemu otroku. Velikokrat se težave iz službe nosijo domov« (Jože, 37 let).

Podobno je izrazil tudi Andrej, pri čemer ga je motilo, da organizacija, v kateri dela, nima urejene psihološke podpore zaposlenim, ki bi bila v takšnih primerih še posebej potrebna:

Kar se tega tiče, je zdravstvo kot področje kar težka stvar. Ko imaš težke izide, se zelo redko lahko na koga obrneš, itak bi morali glede tega drugače zastaviti celoten sistem. Ko npr. nastopi smrt, imaš zelo redko kakšne zaupnike, na katere se lahko obrneš in se jim zaupaš, sploh pa da bi to lahko storil anonimno. Veliko stvari neseš domov, to je dejstvo. Tisti, ki pravi, da pride domov in ne govori, da je imel težak dan v službi, da mu je umrl pacient, se je zlagal (Andrej, 28 let).

Iz tega odgovora lahko sklepamo, da imajo moški v babištvu težave, ko se želijo pogovoriti o težkih situacijah, v katerih se znajdejo pri delu. Če povežemo njihove odgovore o odnosih s sodelavkami, lahko sklepamo, da verjetno pri njih ne dobijo čustvene opore, ki bi izhajala iz globljih odnosov. Zanimivo bi bilo ugotoviti, kako vidik čustvenega izražanja na delovnem mestu doživljajo babice in na kakšne načine one rešujejo te zagate. Na ta način bi dobili globlje razumevanje čustev na delovnem mestu pri delavcih v babištvu.

Čustvena komponenta babiškega poklica je bila za sodelujoče moške problematična, da je včasih lahko izredno težavna. Ovire, ki jim otežujejo izražanje napetosti kot posledice tega, so k temu dodatno pripomogle. Nekateri odgovori o nadzoru čustev na delovnem mestu bolj ustrezajo definiciji hegemonne moškosti, kot drugi. Tiste, ki so pokazali bolj svobodno izražanje čustev pri moškem bi lahko označili za indikator hibridne moškosti na delovnem mestu.

6.2.5 Karierne želje in prostočasne aktivnosti babičarjev

Karierne ambicije pri sodelujočih so bile odvisne od zaznav njihovih zmožnosti za uresničitev teh ambicij. Respondenta, ki sta imela namen napredovati znotraj zdravstva, sta izrazila, da se je potrebno aktivno potegovati za položaj. To nakazuje, da babičarji kot manjšinski spol v stroki, nimajo nujno boljših kariernih izhodišč, je pa zelo verjetno, da se zaradi tega statusa pogosteje odločajo za karierno napredovanje. Karierne želje so bile pogosto povezane z zanimanjem za različna področja, ki bi ponudila drugačne nabore veščin in znanj:

Vsako obdobje iščem in sprejemem neke nove izzive in konec koncev tudi nova delovišča. Pri nas v porodnem bloku je določena skupina babic, katerih je največ, in ki delajo zgolj v porodni sobi. Delajo na enem delovišču, torej vodenje porodov od začetka do konca in to delajo 30 let, vedno eno in isto. Jaz pa sem recimo pred dvema leti poleg tega dela sprejel tudi delo v ambulanti. To pomeni, da sem enkrat na tri mesece v sprejemni ambulanti, kjer triažiram. To je drugačno delovišče, kar pomeni nove izzive in nove pristope (Peter, 42 let).

Medtem, ko se je Peter angažiral na več različnih področjih, Andrej želi predvsem napredovati na vodstveni položaj, kjer bi imel nalogo usmerjati proces zdravstvene nege in urejanje delovnih pogojev zaposlenih:

»Jaz že zdaj delam veliko stvari, ki so naloga strokovnega vodje, delam na javnih razpisih, delam na procesu zdravstvene nege, skrbim za certifikat družini prijaznega podjetja, tako da bi to pomenilo nekakšen naravni razvoj mojih sedanjih opravil« (Andrej, 28 let).

Kompetitivno okolje kot oviro v primeru kariernega razvoja sta izpostavila dva respondenta. Pomembno pa je tudi specifično znanje, ki omogoča večje možnosti izbora. Jože je izpostavil, da ima dobre karijerne možnosti, vendar si jih je potrebno izboriti:

»Kariera je pogojena predvsem z znanjem. Prednosti na tem področju so glede na to, da smo vodilna enota na področju nedonošenčkov. Možnosti za karierni razvoj so, vendar si jih je potrebno izboriti« (Jože, 37 let).

Glede na odgovore sodelujočih v raziskavi se lahko pričakuje, da imajo moški v babištvu dobre možnosti za začetek akademske kariere. Dva respondenta sta v času opravljanja te raziskave že vodila študentsko prakso na oddelku, eden od njiju pa je tudi deloval na fakulteti.

Karierni razvoj sodelujočih se je tako gibal okoli vodstvenih, organizacijskih in izobraževalnih področij. Pri tem je eden od respondentov komentiral, da ima kot moški boljše izhodišče za karierni razvoj kot njegove sodelavke, ker ga pri tem manj omejujejo družinske odgovornosti:

»Definitivno. Na ženske veliko bolj padejo družinske odgovornosti kot moške. Tudi, če si govorimo, da se bodo te odgovornosti bolj enakomerno razporedile med spoloma, je dejstvo, da ženska vsaj enkrat v življenju pade ven iz službenih obveznosti, kariernega načrta in razvoja za vsaj za eno leto. Čeprav si govorimo, da to ni vpliven dejavnik, je realnost drugačna« (Andrej, 28 let).

Respondent je navedel, da zaradi tega manj žensk razmišlja o kariernem razvoju, vendar ni nujno, da ima moški posledično lažjo pot do uresničitve svojih kariernih želja, saj se mora prebijati skozi različne interese drugih, ki se potegujejo za položaj.

Prostočasne aktivnosti sodelujočih v raziskavi so v večini primerov povezane s športom, članstvo v združenjih in skupinah, ki niso povezane z njihovo stroko, pa je bilo redko. Intervjuji so pokazali, da so prostočasne aktivnosti babičarjev odvisne od trajanja delovnega časa in intenzivnosti dela. Povezane so bile tudi s tem, ali je respondent že imel svojo družino, in z njihovo starostjo. Andrej, ki je bil najmlajši sodelujoči v raziskavi in si še ni ustvaril družine, je bil tudi član skupin, ki niso bile povezane z zdravstvom. Zanimiv je bil tudi

odgovor Petra, ki je pri opisovanju svojih mnogih prostočasnih aktivnosti navedel za svoj navdih svojega kolega na delovnem mestu:

»Eden mojih velikih vzornikov, star ginekolog, ki je sicer tudi psiholog in profesor na medicinski fakulteti, zdaj že upokojen, se je poleg ginekologije ukvarjal tudi s hipnozo in on mi je bil vzor, da sem si želel, da bi lahko opravljal toliko različnih stvari kot jih je on. Tudi on je mizaril doma, imel je veliko zanimanja za različne stvari« (Peter, 42 let).

6.3 Diskusija

Rezultati intervjujev so pokazali določene podobnosti z raziskavami, ki so že bile izvedene na področju moških v netradicionalnih poklicih, obenem pa so se pokazale tudi določene razlike na posameznih področjih, ki so specifične za moške v poklicu babištva. Ker je analiziran vzorec zelo majhen, rezultatov ne smemo posploševati na celotno populacijo babičarjev v Sloveniji, vendar naj le-ti služijo kot poskus razumevanja primerov, ki so edinstveni tako za osebe, ki so sodelovale v raziskavi, kot za strokovno področje, ki jo raziskava zadeva.

Motivi moških, ki so se odločili za poklic babičarja, so bili izrazito intrinzični. Babištvo jim ne predstavlja le načina preživetja, ampak tudi izpolnitev njihovih želja in dostop do osebnega zadovoljstva. Psihološke in karakterne značilnosti, kot so npr. sposobnost empatije in komunikacijske veščine, katere morajo kot izvajalci babiške nege dodatno razviti, si štejejo kot dosežke, ki jih naredijo bolj obzirne osebe. Čeprav je njihovo delo lahko tako fizično kot psihološko zahtevno, jih privlači njegova nepredvidljivost in neobičajnost, kar jim lahko predstavlja izziv, skozi katerega se potrjujejo kot moški. Ti izsledki so identični tistim, ki jih je odkril Charrrier (2011) v svoji raziskavi babičarjev v Franciji, kjer so moški navajali posamezne »feminine« značilnosti, ki so jih prevzeli za svoje pri opravljanju svojega dela. Če uporabimo Simpsonovo (2005) definicijo načina vstopa moškega v netradicionalen poklic, potem lahko rečemo, da sta bila dva moška (Andrej in Peter) v tej raziskavi v kategoriji *iskalca*, saj sta v poklic vstopila načrtovano, Jožeta pa bi lahko uvrstili v kategorijo *najditelja*, saj je v tem poklicu »pristal« po slučaju.

Identiteta babičarja kot moškega izven sfere njihovega dela pogosto ni izstopajoča, vendar se je pokazalo, da se morajo babičarji vseeno otresati določenih spolnih stereotipov, ki prihajajo predvsem iz okolja (medijev) in določenih skupin ljudi, s katerimi ti moški delajo na delovnem mestu. Intervjuvanci občutijo medijske predstave babičarjev kot neobičajne in

posebne moške, pri čemer so izrazili neodobravanje. V takšnih primerih so svoj poklic pogosto opisovali s tehničnimi in strokovnimi pojmi ali pa so se v redkih primerih, ko so se morali zagovarjati kot moški, ki opravljajo poklic babičarja (npr. pri Jožetu), izogibali pogovorom o svojem delu. To lahko označimo kot način ohranjanja moškosti pri teh osebah, ko so bile izpostavljene določenim opazkam, ki so izzvale njihovo zaznavo lastne moškosti. Ti izsledki ustrezajo izsledkom raziskav, ki so bile izvedene na drugih netradicionalnih poklicih za moške, kjer so podobne strategije ohranjanja moškosti izvajali sodelujoči v raziskavi (Lupton 2000, 35). Stereotip moškega kot neprimernega ali pa vsaj neobičajnega za poklic babištva so izražale tudi nekatere starejše sodelavke dveh sodelujočih babičarjev v raziskavi. To sicer ni toliko presenetljivo, saj na podlagi zgodovinskega razvoja poklica lahko vidimo, da te sodelavke najverjetneje posedujejo ideologijo, ki bolj odseva čas, v katerem so odraščale, torej obdobje, ko je bila prisotnost moškega pri porodu razumljena kot neprimerna oz. neobičajna.

Babičarji se sicer na delovnem mestu utrjujejo kot moški na različne načine. Intervjuji so razkrili, da izražajo tako značilnosti hegemonne moškosti, kot so npr. samostojnost, sistematičnost, tehnična podkovanost, fizična moč in samozavest v pristopu do varovank, kot tudi tiste značilnosti, ki so jih nekateri avtorji (Charrier 2011; Simpson 2005) opisali kot znake »mehke« moškosti, kot so empatičnost, skrbnost, telesni kontakt in toplina v pristopu do varovank. Te »mešanice« značilnosti postavljajo babičarje v primere hibridnih moškosti, kar je podobno odkritje, kot tisto, ki so ga predstavile nekatere druge raziskave na tem področju (Bagilhole in Cross 2002; Simpson 2005). Zaznave kolektiva pri babičarjih so pogosto odsevale generalizirane spolne stereotipe in vloge, ki so bile v službenem okolju bolj vidne. Različne pristope in razumevanja babiškega dela med njimi in sodelavkami so respondenti pogosto povezovali z družinskimi vlogami moških in žensk ter širšimi predstavami o moških in ženskih vlogah. »Ženski« način razmišljanja se je po navedbah sodelujočih v raziskavi pogosto odseval v službenem kolektivu, kar je moškim lahko predstavljalo oviro pri opravljanju dela (v primeru Andreja), ali pa nudilo okoliščine, v katerih lahko moške, »komplementarne« značilnosti dopolnjujejo ženske (v primeru Petra in Jožeta). To se je še posebej opazilo v navajanju tehnično naravnanih opravil na delovnem mestu kot skoraj izključno moških opravil in priročnosti moškega pri opravilih, ki zahtevajo fizično moč. Kolektiv za babičarje torej predstavlja ozadje, preko katerega se osmišljajo kot moški, raziskava pa je pokazala, da gre to osmišljanje pogosto v smeri definicije hegemonne moškosti. Po drugi strani za babičarje niso redke geste, kot je npr. dotik z roko, ki so del empatičnega

odnosa do njihovih varovank, in ki bi lahko bile v konfliktu s predstavo hegemonne moškosti. Telesni kontakt v tem primeru postane tudi predstavitev spola, kjer se moški v konkretni situaciji prikaže v netradicionalni spolni vlogi negovalca in zaščitnika. Vendar pa sodelujoči v raziskavi niso občutili kakšnih težav pri tem, ampak so te značilnosti poklica prevzeli za svoje.

Konflikt spolne vloge se je pri babičarjih pojavil na področju izražanja čustev na delovnem mestu. Po eni strani se od teh moških pričakuje, da bodo čustveno pristopali do svojih varovank oz. novorojencev, po drugi strani pa v težkih primerih (kot je smrt otroka) pogosto nimajo nikogar na delovnem mestu, kateremu bi se lahko zaupali o svojih občutjih. To je bilo razvidno iz raziskave, kjer so respondenti poročali, da je poklic psihično zahteven in da se občutja pri težkih primerih pogosto prenašajo tudi izven področja dela. Razlike med sodelujočimi v raziskavi so se pojavile predvsem glede na to, do kakšne mere je potrebno čustva nadzirati, kar je bolj ali manj v sorazmerju s predstavami o moškem, ki nadzira svoja čustva oz. jih nadzirano izraža. Konflikt se torej pojavi zaradi vloge babičarja kot empatičnega izvajalca in podobe »običajne« moškosti na delovnem mestu, ki jim onemogoča svobodno čustveno interakcijo z ljudmi v njihovem delovnem okolju. To je bilo razvidno iz pričevanj sodelujočih o njihovih neformalnih odnosih s sodelavkami, kjer so bili pri večini analiziranega vzorca ti odnosi omejeni na delovno mesto. Moški v raziskavi so poročali o težjem vstopanju v skupine, ki se oblikujejo med sodelavkami ali pa o tem niti ne razmišljajo. Pri tem je bila pomembna tudi starost respondenta in prisotnost družine, ki v tem primeru potrebo po vključevanju v te skupine nekoliko zmanjša. Izražena je bila tudi nedostopnost določenih tem v pogovorih s sodelavkami, zato lahko sklepamo, da so odnosi moških z njihovimi sodelavkami omejeni predvsem na sodelovanje in dogovarjanje glede delovnih aktivnosti, kar pušča malo prostora za globlje odnose, ki bi lahko služili kot način čustvene razbremenitve.

Zadnji sklop raziskave se je navezoval na karijerne možnosti babičarjev, kjer je pretekla literatura razkrila, da moški v netradicionalnih poklicih pogosto hitreje napredujejo na boljše delovne položaje kot ženske (Brown 2009). Pričevanja babičarjev v raziskavi so pokazala, da so babičarji visoko motivirana skupina za karierno napredovanje. To niti ni tako presenetljivo, če upoštevamo, da gre za visoko izobražene ljudi. Karijerne ambicije sodelujočih so obsegale široko področje dela, od delovanja v drugih zdravstvenih oddelkih do strokovnih vodstvenih položajev. Večina intervjuvancev se je v času raziskave že udeleževala tudi na drugih področjih zdravstva, dva sta vodila tudi študentsko prakso za študente babištva. Čeprav je iz

pričevanj dveh babičarjev (Andreja in Petra) razkriti, da se njune sodelavke manj pogosto odločajo za karierni razvoj, so vsi sodelujoči izrazili, da jih pri kariernem razvoju omejuje visoko kompetitivno okolje, kjer si je potrebno delovno mesto izboriti. Ta pritisk je še posebej občutil Andrej, ki je bil najmlajši tako v vzorcu, kot tudi eden izmed mlajših v svojem kolektivu. Starost se je pri babičarjih izkazala kot pomemben pokazatelj zrelosti in izkušenosti, ki so ga na delovnem mestu bolj občutili moški kot ženske.

7 Zaključek

Spolna heterogenizacija poklicev, ki so bili dolgo časa spolno homogeni, kaže na širše družbeno-kulturne premike znotraj ideologij o spolnih vlogah moških in žensk. Zdravstveni poklici doživljajo podoben proces, vendar so to še vedno večinoma ženski poklici. Babištvo ostaja eno najbolj odporih področij na ta proces, čeprav letni pregled spolne strukture babiških delavcev pokaže, da se tudi tu zelo počasi stvari spreminjajo. Študije izkušenj oseb manjšinskega spola v pretežno ženskem ali moškem kolektivu so ugotovljale predvsem, kako takšno okolje vpliva na konstrukcijo spola in na kakšne načine se vzdržujejo razmerja med moškostmi in ženskostmi. Kako to nakazuje širše koncepcije spolnih vlog, ki so prisotne v določeni družbi. Namen te diplomske naloge je bil skozi pogovore z babičarji dodati k razumevanju teh procesov in pri tem upoštevati specifične okoliščine, ki so oblikovale babištvo kot znanost in družbeno prakso.

Metodološki del te raziskave, kljub majhnemu analiziranemu vzorcu, ponuja natančnejši vpogled v izkušnje babičarjev in kako izstopajo in se oblikujejo kot moški v dominantno ženskem kolektivu. Rezultati so pokazali, da se moški za babištvo odločijo na podlagi specifičnih želja, ki jih v drugih poklicih ne morejo uresničiti ali pa jih privlači neobičajnost poklica. Zavedanje o redkosti moškega v poklicu babištva je prisotno predvsem v zunanjem okolju, kjer so babičarji razumljeni kot posebni primeri in so zato deležni posebne obravnave s strani medijev. Te predstave so babičarji občutili kot neustrezne, zato svoj poklic pogosto opisujejo bolj kot stroko in ne kot spolno determiniran poklic, kjer izstopajo. Znotraj delovnega okolja pa babičarji razumejo svoj položaj, oz. položaj moškega v tem poklicu nasploh, predvsem po njegovem drugačnem pristopu in razumevanju dela, ki naj bi bilo značilno za moško razmišljanje. Te značilnosti so po vzoru predstavljene literature zelo podobne definiciji hegemone moškosti, tako da je morda glavna ugotovitev te diplomske naloge, da se koncept moškega v skupinah, kjer večinoma prevladujejo ženske, pogosto utrjuje v tistih oblikah moškosti, ki jih družbeno okolje najbolj propagira. Pri tem pa je potrebno upoštevati posamezne primere, saj je bilo tudi v tej raziskavi opaziti, da niso bili vsi moški v enaki meri nagnjeni k izražanju hegemone moškosti, ampak so izražali tudi značilnosti alternativnih moškosti.

Za bolj poglobljeno razumevanje tega, kako se moški situirajo kot spol v babištvu, bi bilo potrebno izvesti podobno raziskavo, ki bi se osredinila na izkušnje žensk v babiškem poklicu. Pomanjkljivost te raziskave je tudi njen majhen vzorec, ki onemogoča posploševanje oz. ne ponuja kakšne napovedovalne vrednosti, pač pa okvirno razumevanje procesov, ki se dogajajo

v ozadju interakcij med ljudmi na delovnem mestu.

8 Literatura

1. Abbot, Pamela in Meerabeau, Liz, ur. 1998. *Sociology of the Caring Professions*. London: UCL Press.
2. Andrej. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 16. avgust.
3. Bagilhole, Barbara in Simon Cross. 2002. Girl's Jobs for the Boys? Men, Masculinity and Non-Traditional Occupations. *Gender, Work and Organization* 9 (2): 204–226.
4. Barnawi, Najla; Solina Richter in Farida Habib. 2013. Midwifery and Midwives: A Historical Analysis. *Journal of Research in Nursing and Midwifery* 2 (8): 114–121.
5. Brown, Brian. 2009. Men in Nursing: Re-evaluating Masculinities, Re-evaluating Gender. *Contemporary Nurse* 33 (2): 120–129.
6. Butler, Judith. 1986. Sex and Gender in Simone de Beauvoir's *Second Sex*. *Yale French Studies* (72): 35–49.
7. Charrier, Philippe. Male Midwives in France: An Example of Masculinizing a »Feminine« Profession? *Culture, Society and Masculinities* 3 (2): 103–123.
8. Connell, Raewyn. 2012. *Moškosti*. Ljubljana: Založba Krtina.
9. Connell, R. W. in James W. Messerschmidt. 2005. Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender Society* 19 (6): 829–859.
10. De Beauvoir, Simone. 2013. *Drugi spol*. Ljubljana: Založba Krtina.
11. Donaldson, Mike. 1993. What is Hegemonic Masculinity? *Theory and Society, Special Issue: Masculinities* 5 (2): 643–657.
12. Drife, J. 2002. The Start of Life: a History of Obstetrics. *Postgrad Medical Journal* (22): 311–315.
13. Flack, Harvey. 1947. The Pre-history of Midwifery. *Proceedings of the Royal Society of Medicine* XL: 713–722.
14. *Geert Hofstede*. Dostopno prek: <https://geert-hofstede.com/> (21. avgust 2016).
15. Goffman, Erving. 1976. *Gender Advertisements*. New York: Harper Torchbooks.
16. Goode, W. J. 1960. A Theory of Role Strain. *American Sociological Review* (25): 483–496.
17. Jože. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 26. avgust.
18. Kontoyannis, Maria in Christos Katsetos. 2011. Midwives in Early Modern Europe

- (1400 – 1800). *Health Science Journal* 5 (1): 31–36.
19. Kralj, Božo. 2004. Ob 250-letnici babiške šole v Ljubljani – zgodovinski oris. *Obzornik zdravstvene nege* 38 (4): 7–11.
20. Lupton, Ben. 2000. Maintaining Masculinity: Men who do 'Women's Work'. *British Journal of Management* 11 (Special Issue): 33–48.
21. Lupton, Ben. 2006. Explaining Men's Entry into Female-Concentrated Occupations: Issues of Masculinity and Social Class. *Gender, Work and Organization* 13 (2): 103–128.
22. Marland, Hilary. 1993. The 'burgerlijke' midwife: the stadsvroedvrouw of eighteenth-century Holland V *The Art of Midwifery – Early Modern Midwives in Europe*, ur. Hilary Marland, 193–213. Routledge London and New York.
23. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
24. Mivšek, Ana Polona. 2012. *Proces profesionalizacije babištvu v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Mivšek, Ana Polona. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 28. julij.
26. Nacionalni inštitut za javno zdravje. Dostopno prek: <http://www.nijz.si/> (20. julij 2016).
27. Neculăesei (Onea), Angelica-Nicoleta. 2015. Culture and Gender Role Differences. *Cross-Cultural Management Journal* 17 (7): 31–35.
28. Nelson, Todd D. 2009. *Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination*. New York: Psychology Press.
29. Parsons, Talcott. 1991. *The Social System*. Routledge.
30. Peter. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. avgust.
31. Pleck, Joseph H. 1995. The Gender Role Strain Paradigm: An Update V *A New Psychology of Men*, ur. Ronald F. Levant in William S. Pollack, 11–32. New York, NY, US: Basic Books.
32. Rowbottom, Simon; Dora Brown in Pierre Cachia. 2012. The Male Gender Role and Men's Psychological Distress: A Review. *Social Psychological Review* 14 (1): 16–27.
33. Rožman, Irena. 2004. *Peč se je podrla! Kultura rojstva na slovenskem podeželju v 20. stoletju*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
34. Simpson, Ruth. 2005. Men in Non-Traditional Occupations: Career Entry, Career Orientation and Experience of Role Strain. *Gender, Work and Organization* 12 (4): 363–380.

35. *Statistični urad republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb> (20. julij 2016).
36. Thomas, Samuel S. 2009. Early Modern Midwifery: Splitting the Profession, Connecting the History. *Journal of Social History* 43 (1): 115–138.
37. West, Candace in Don H. Zimmerman. 1987. Doing Gender. *Gender and Society* 1 (2): 125–151.
38. Wharton, Amy S. 2009. *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*. Chichester, West Sussex; Malden, MA: Wiley-Blackwell.
39. *Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije*. 2011. Dostopno prek: <http://www.zbornica-zveza.si/sl/o-zbornici-zvezi/o-poklicu/kodeksa-etike> (22. julij 2016).
40. *Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije*. 2016. Dostopno prek: <http://www.zbornica-zveza.si/> (14. maj 2016).